▪ जुलै २०१५ ▪ किंमत २५ रुपये

शेतकरी

१९६५ पासून शेतकऱ्यांच्या आवडीचे एकमेव मासिक. घामाच्या शेतीला ज्ञानाची जोड देऊन उत्कर्षाच्या वाटेवर...

अनुक्रमणिका

- संपादकीय ४
- मा. आयुक्त कृषि मनोगत ५
- मा. अपर मुख्य सचिव (कृषि व पणन) यांचा अल्प परिचय ६
- वसंतराव नाईक : महाराष्ट्राच्या कृषिसमृध्दीचे नायक ७
- शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ संबंधीत योजनांची माहिती– यांत्रिकीकरण ८
- फळे, फुले व वृक्ष लागवड २०
- बियाणे व रोपवाटिका २३
- सिंचन सुविधा २४
- उच्च तंत्र शेती २७
- साठवणुक व प्रक्रिया केंद्र २८
- प्रयोगशाळा ३०
- प्रशिक्षण व अभ्यासदौरे ३१
- प्रात्यक्षिके ३२
- बाजार सुविधा ३३
- सेंद्रीय शेती ३४
- भू–सुधारणा व शेती पध्दतीविकास ३५
- पीक व शेतकरी विमा ३६
- निविष्ठा ३७
- कृषि विषयक पुरस्कार ३८
- अनुसूचित जाती व जमातीच्या लाभार्थ्यांसाठी विशेष योजना ३९
- शहरी भागासाठी थेट शेतमाल विक्री योजना ४३
- सहकार विभागाच्या योजना ४५
- मच्छीमार, मत्स्य व्यावसायिकासाठी योजना ४७
- पशुसंवर्धन विभाग योजना ४८
- महाराष्ट्र स्पर्धाक्षम कृषि विकास प्रकल्प ५१
- सामाजिक वनीकरण विभागाच्या योजना ५२
- रेशीम शेती उद्योग योजना ५५
- कृषि विज्ञान केंद्र– जळगाव जामोद जि. बुलढाणा उपक्रम ५६
- डॉ. एस. के. गोयल यांना कृषि आयुक्तालयामार्फत भावपूर्ण निरोप ५८

शेतकरी

■ अंक दुसरा ■ वर्ष १६ वे

महाराष्ट्र शासनाच्या कृषि विभागाचे मासिक

१९६५ पासून शेतकऱ्यांच्या आवडीचे एकमेव मासिक.
घामाच्या शेतीला ज्ञानाची जोड देऊन उत्कर्षाच्या वाटेवर...

- **प्रकाशक**
  श्री. विकास देशमुख, आयुक्त कृषि, महाराष्ट्र राज्य
- **तांत्रिक मार्गदर्शन**
  श्री. कृ. वि. देशमुख, कृषि संचालक (विस्तार व प्रशिक्षण)
  श्री. म. स. घोलप, कृषि सहसंचालक (वि. प्र. २)
- **संपादक** : श्री. गजानन ननावरे
- **तांत्रिक सहाय्य**
  श्री. संतोष ढोबळे, कृषि अधिकारी, व शेतकरी मासिक टीम
- **संपादन सहयोग** : फ्रेंड्स ऑफ फार्मर्स, पुणे
- **मुखपृष्ठ, मांडणी व सजावट** : सौ. सुखदा कुलकर्णी, पुणे
- **मुद्रण** :
  आनंद पब्लिकेशन, एनएच ६, मुसळीफाटा, जळगाव
- **संपर्क कार्यालये**
  जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी व उपविभागीय कृषि अधिकारी
  कृषि विकास अधिकारी, गटविकास अधिकारी
  तालुका कृषि अधिकारी, मंडल कृषि अधिकारी
- **कृषि विभागाचे संकेतस्थळ** : http://mahaagri.gov.in
- **महाराष्ट्र शासनाचे संकेतस्थळ** : www.maharashtra.gov.in
- **केंद्र शासन कृषि सहकार संकेतस्थळ** : www.agricoop.nic.in
- **ई-मेल** : agrishetkari@gmail.com

कृषि विभागाच्या वेबसाईटवर Publication या शीर्षकाखाली मासिक दरमहा उपलब्ध केले जाते. तसेच अँड्रॉइड ॲपद्वारे मोबाईल वर उपलब्ध.

- किसान कॉल सेंटर टोल फ्री दूरध्वनी : १८००-१८०१५५१
- कृषि विभाग टोल फ्री दूरध्वनी : १८००-२३३४०००
- **वार्षिक वर्गणी** : रु. २५०/- आणि द्विवार्षिक वर्गणी : रु. ५००/-
- **पत्रव्यवहार व वर्गणीसाठी पत्ता** :
  संपादक : शेतकरी मासिक, कृषि आयुक्तालय, कृषिभवन, दुसरा मजला, शिवाजीनगर, पुणे - ४११ ००५
  टेलिफॅक्स क्रमांक : ०२० २५५३७३३१

या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या बातम्या, लेख, जाहिरात व अन्य कोणत्याही मजकूराशी कृषि विभाग सहमत असेलच असे नाही. अंकातील काही छायाचित्रे प्रातिनिधीक स्वरूपाची आहेत.

- **वर्गणीदारांसाठी निवेदन** : शेतकरी मासिक वर्गणी आता ऑनलाईन पद्धतीने gras.mahakosh.gov.in या कार्यप्रणालीद्वारे भरण्याची सुविधा उपलब्ध आहे. माहितीसाठी ०२०-२५५३७३३१ या क्रमांकावर संपर्क साधावा.

संपादकीय

राज्यामध्ये १ जुलै हा माजी मुख्यमंत्री स्वर्गीय वसंतराव नाईक यांचा जन्मदिन कृषिदिन म्हणून साजरा केला जातो. या निमीत्ताने राज्यात १ जुलै ते ७ जुलै या कालवधीमध्ये कृषि जागृती सप्ताह साजरा करण्यात येत आहे. या निमीत्ताने विविध कार्यक्रमाचे आयोजन गावपातळीवर करण्यात आले आहे.

राज्याच्या कृषि विभागातंर्गत शेतकऱ्यांच्या सामाजिक व आर्थिक स्थितीमध्ये सुधारणा करण्यासाठी केंद्र शासन आणि राज्य शासनाच्या विविध योजना / कार्यक्रम क्षेत्रिय कार्यालयांमार्फत राबविले जातात. कृषि विभाग व कृषि विद्यापीठे तसेच इतर शासकीय व निमशासकीय महामंडळे आणि अशासकीय संस्था या सर्वांमार्फत या योजनांचा लाभ शेतकऱ्यांपर्यंत पोहचविला जातो.

कृषि विषयक कामकाजातील आवश्यक असलेल्या एकाच घटकासाठी विविध योजनांमधून लाभ देण्यात येतो. परंतु याबाबत बहुतेक शेतकरी अनभिज्ञ असतात. शेतकऱ्यांना विशिष्ट घटकासाठी कोणकोणत्या योजनांमधून अर्थसहाय्य मिळू शकते आणि त्यासाठी अनुदान मर्यादा काय आहेत या बाबत अधिक सुस्पष्ट आणि सुलभरित्या माहिती मिळावी याकरीता या अंकामध्ये कृषि व संलग्न विभागाच्या योजनांची माहितीचा समावेश केला आहे. तसेच जुलै महिन्यात करावयाची शेतीची कामे हा लेख शेतकरी बांधवांना नक्कीच मार्गदर्शक ठरेल.

गजानन ननावरे

आयुक्त कृषी यांचे मनोगत

जुन महिन्यात पावसाने जवळपास सरासरी गाठल्यामुळे राज्यात सुमारे ५० टक्के क्षेत्रावर पेरणी झालेली आहे. तसेच अनेक ठिकाणी पेरणीची कामे सुरु आहेत.

नैसर्गिक आपत्ती जसे आग, वीज कोसळणे, गारपीट, चक्रीवादळ, दुष्काळ, पूर, कीड व रोग इत्यादीमुळे शेतकऱ्यांचे वारंवार होणारे नुकसान टाळण्यासाठी राज्यात खरिपासाठी १६ पिकांकरिता 'राष्ट्रीय पीक विमा योजना' लागू केली आहे. त्यामध्ये भात, ज्वारी, बाजरी, नाचणी, मका, तूर, मूग, उडीद, कारळे, भुईमूग, तीळ, सोयाबीन, सुर्यफूल, कापूस, कांदा आणि ऊस या पिकांचा समावेश आहे. तसेच हवामान आधारीत पीक विमा योजनेमध्ये १२ जिल्ह्यांचा समावेश केला आहे.

महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री कै. वसंतराव नाईक यांनी कृषि क्षेत्रात केलेली भरीव कामगिरी लक्षात घेउन त्यांची जयंती दि. १ जुलै रोजी राज्यात कृषि दिन म्हणून साजरी करण्यात येते. त्यानिमित्ताने दि. १ जुलै ते ७ जुलै २०१५ या कालावधीत कृषि विभागामार्फत संपुर्ण राज्यात कृषि जागृती सप्ताह साजरा करण्यात येणार आहे. कृषि विद्यापीठांनी विकसित केलेले तंत्रज्ञान आणि निरनिराळ्या कृषि विषयक योजना शेतकऱ्यांपर्यंत पाहोचविण्यासाठी या सप्ताहात विशेष जागर करुन कृषि विभागातील सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी ग्रामस्तरापर्यंत जाऊन शेतकऱ्यांना माहिती देणार आहेत.

कृषी विभागांतर्गत शेतकऱ्यांच्या सामाजिक व आर्थिक स्थितीमध्ये सुधारणा करण्यासाठी केंद्र शासन आणि राज्य शासनाच्या विविध योजना यांची शेतकऱ्यांना माहिती मिळावी म्हणून या अंकामध्ये सर्व योजनांची सविस्तर माहिती देण्यात आलेली आहे. तसेच सर्व शेतकरी बंधूनी कृषी विभागांमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांमध्ये जास्तीत जास्त सहभाग घ्यावा असे आवाहन करतो.

सर्व शेतकरी बंधूंना कृषि दिनाच्या हार्दिक शुभेच्छा !!!

आपला स्नेहांकित

विकास देशमुख

आयुक्त कृषि, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

अपर मुख्य सचिव (कृषि व पणन) पदी श्री. दिनेशकुमार जैन

मा. श्री. दिनेशकुमार जैन यांनी महाराष्ट्र शासनाच्या कृषी व पणन विभागाचा अपर मुख्य सचिव म्हणून दिनांक १ जुलै २०१५ रोजी पदभार स्वीकारला. त्यांचा थोडक्यात परिचय...

श्री. जैन प्रशासनातील एक वरिष्ठ आणि अनुभवी अधिकारी म्हणून ओळखले जातात. ते भारतीय प्रशासकीय सेवेच्या (आय.ए.एस.) १९८३ च्या बॅचचे महाराष्ट्र केडरचे अधिकारी आहेत. श्री. जैन मूळचे राजस्थान येथील असून त्यांचे शालेय शिक्षण अजमेर येथे झाले. कानपूर 'आयआयटी' मधून त्यांनी बी. टेक. (मेकॅनिकल) व तेथूनच एम.टेक. केले. ब्रिटनमधून त्यांनी एम.बी.ए. केले. श्री. जैन यांनी केंद्र तसेच राज्य सरकारमधील अनेक विभागांत महत्त्वाची पदे भूषविली आहेत.

या पदावर येण्यापूर्वी केंद्र शासनाच्या कृषी व सहकार विभागातच अतिरिक्त सचिव म्हणून ते कार्यरत होते. तत्पूर्वी केंद्रीय ग्रामीण विकास मंत्रालयात संयुक्त सचिव म्हणून ते कार्यरत होते. तेथे महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेच्या (मनरेगा) आखणी आणि अंमलबजावणीचे काम ते पहात होते. केंद्र सरकारच्या पंचायत राज मंत्रालयात ते संयुक्त सचिवही होते. पंचायत राज विभागात लेखा विभागासाठी त्यांनी लेखा पद्धती विकसित केली. त्याआधी 'यूएनआयडीओ' मध्ये राष्ट्रीय कार्यक्रम संचालक म्हणून त्यांनी उत्पादकता वाढीसाठी 'पीपीपी' पद्धती विकसित केली. ग्रामीण भारताची नस जाणून असलेला अधिकारी, अशी श्री. जैन यांची ख्याती आहे.

श्री. जैन यांना अनेक पुरस्कार मिळाले आहेत. त्यात उल्लेखनीय म्हणजे जिल्हा परिषदांसाठी व्यवस्थापन पद्धती राबविल्याबद्दल 'क्वालिटी कौन्सिल ऑफ इंडिया'च्या वतीने त्यांना 'राष्ट्रीय पुरस्कार' २००९ मध्ये मिळाला. केंद्रीय पंचायत राज मंत्रालयाने त्यांना नॅशनल पंचायत पोर्टल विकसित केल्याबद्दल याच वर्षी 'राष्ट्रीय ई-गव्हर्नन्स' पुरस्कार देऊन गौरविले आहे. 'एम्पॉवरिंग रुरल इंडिया थ्रू क्वालिटी मॅनेजमेंट टेक्नॉलॉजी इन पब्लिक सर्व्हिस डिलिव्हरी, अ मेटाडाटा-बेस रूरल सर्व्हिस डिलीव्हरी पोर्टल फ्रेम वर्क व ई-पंचायत डिजीटल नेटवर्क फॉर एनहान्सींग इफिसिन्सी इन पब्लिक सर्व्हिस डिलीव्हरी' ('ई-गव्हर्नन्स २०११') ही त्यांची प्रकाशने प्रसिद्ध झाली आहेत.

शेतकऱ्यांसाठी विनामूल्य mkisan पोर्टल सुविधा

भारत सरकार कृषि विभागाच्या वतीने शेतकऱ्यांसाठी फार्मर पोर्टल सुरू करण्यात आले असून, त्यामध्ये कृषिसंबंधित वेगवेगळ्या विषयांची माहिती राज्यनिहाय उपलब्ध आहे. सदर पोर्टलमध्ये mkisan.gov.in मधून राज्यातील प्रत्येक शेतकऱ्यास हवामान, कीड-रोग नियंत्रण, बाजारभाव, पीक उत्पादन इ योजनांबाबत एस.एम.एस. प्राप्त करून घेण्याकरिता नोंदणी करता येणे सहज शक्य आहे. सद्यःस्थितीत जवळपास २४ लाख शेतकऱ्यांनी या सेवेसाठी नोंदणी केली असून, ते या एस.एम.एस. सेवेचा लाभ घेत आहेत. या सेवेत खालीलप्रमाणे सहभाग घेता येऊ शकतो.

१. mkisan.gov.in या वेबसाईट वरती http://mkisan.gov.in/wbreg.aspx यावर क्लिक करून बेब रजिस्ट्रेशन फॉर्म भरावा.
२. कृषि उपसंचालक (प्रकल्प) कृषि आयुक्तालय, शिवाजीनगर पुणे यांच्याकडे पत्राद्वारे स्वतःचे नाव, मोबाईल नंबर, तालुका, जिल्हा, पिके यांची माहिती अंतर्भूत करून पाठवावे
३. kisansms.mh@gmail.com या e-mail वर स्वतःची माहिती पाठवावी (स्वतःचे नाव, मोबाईल नंबर, तालुका, जिल्हा, पिके यांची माहिती अंतर्भूत करून).

सदरची सेवा विनामूल्य असून या सेवेमध्ये जास्तीत जास्त शेतकऱ्यांनी सहभागी होण्याबाबत कृषि विभागामार्फत शेतकऱ्यांना आवाहन करण्यात येत आहे.

वसंतराव नाईक: महाराष्ट्राच्या कृषिसमृद्धीचे नायक

डॉ. नंदकिशोर चिखले
डॉ. नरेंद्र राऊत
श्री. शिवाजी कृषि महाविद्यालय, अमरावती

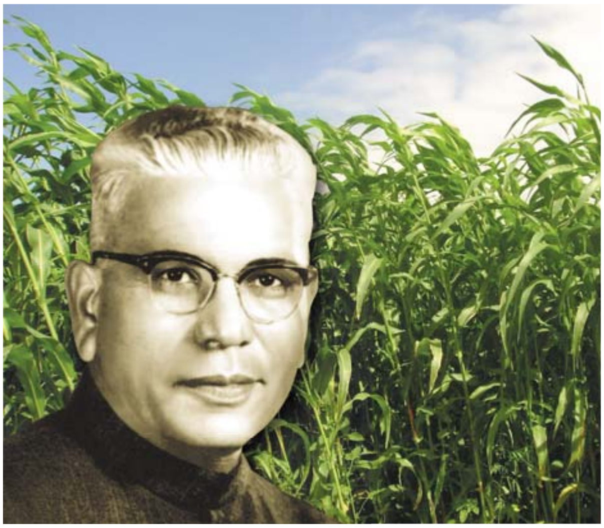

गहुली (ता. पुसद जि. यवतमाळ) सारख्या लहान खेड्यात जन्मलेले वसंतराव नाईक हे महाराष्ट्रातील हरितक्रांतीचे प्रणेते म्हटले पाहिजे. नाईकसाहेबांच्या काळात महाराष्ट्रातील शेतीने कूस बदलली. एकेकाळी शेतीमध्ये देशात खालच्या क्रमांकावर असलेले हे राज्य नाईक साहेबांनी राबविलेल्या कृषी धोरणांमुळे देशातील आघाडीचे राज्य बनले.

नाईक यांचा जन्म १ जुलै १९१३ रोजी झाला. प्राथमिक शिक्षणापासून घर सोडून पूर्ण शिक्षण बाहेर गावातून करणे ही त्या काळात अवघड गोष्ट होती. कारण बंजारा समाजात शिक्षणाचे प्रमाण अत्यंत नगण्य होते. निरनिराळ्या छोट्या गावांमध्ये प्राथमिक शिक्षण घेऊन नाईक यांनी शालेय शिक्षण अमरावती व पदवीचे (बी.ए.) शिक्षण नागपूर येथून घेतले. मॉरीस कॉलेज नागपूर येथे १९४० ला त्यांनी कायद्याची पदवी (एलएल. बी.) घेतली. त्यानंतर प्रथम अमरावती व नंतर पुसदला वकिलीचा व्यवसाय सुरु केला. राजकारणाचा विचार मनात नसताना सुध्दा ९ ऑगस्ट १९४२ ला मुंबईस श्री मुखरे यांच्यासोबत अखिल भारतीय काँग्रेसच्या अधिवेशनात गेले. तेथूनच त्यांची राजकीय कारकिर्दीला सुरुवात झाली. सर्वप्रथम ते १९४६ मध्ये पुसद नगरपरिषदेचे अध्यक्ष झाले व त्यानंतर १९५२ पहिल्या सार्वत्रिक निवडणुकीत पुसद येथे आमदार म्हणून निवडून आले. गुजरात आणि महाराष्ट्राच्या द्विभाषिक राज्यात त्यांनी सहकार तसेच कृषिमंत्रीपद भूषवले. त्यानंतर डिसेंबर १९६३ ते फेब्रुवारी १९७५ असे सलग मुख्यमंत्री होते. एवढा काळ सलग या पदावर राहाणारे ते आजवरचे एकमेव मुख्यमंत्री होत. या सर्व कालावधीत त्यांनी सामाजिक व शेतकऱ्यांच्या विकासासाठी अनेक योजना कार्यान्वित केल्या. त्यामध्ये प्रामुख्याने १९७१ साली कापूस एकाधिकार योजना ही योजना आजही शेतकऱ्यांना फायदेशीर आहे. दलाल व व्यापारी यांच्या शोषणामुळे शेतकऱ्यांची लूट होत असेल ही लूट थांबविण्यासाठी त्यांनी पुढाकार घेतला यासाठी १९७१ मध्ये कापूस संकलन, प्रक्रिया व विपणन हा कायदा विधी मंडळात संमत करण्यात आला.

कृषी विद्यापीठांची स्थापना

कापूस उत्पादक शेतकरी हा त्या काळात सुध्दा व आजही राज्याच्या अर्थव्यवस्थेचा एक प्रमुख आधार आहे. ही दूरदृष्टी त्यांच्याकडे होती. त्याकाळात शेतीमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाचा प्रसार व शेतकऱ्यांचा सहभाग मोठ्या प्रमाणात वाढविण्यासाठी महाराष्ट्रात एका पाठोपाठ एक अशी चार कृषी विद्यापीठे (अकोला, परभणी, दापोली, राहुरी) येथे स्थापन केली. शेतीचे व्यवस्थापन शेतकऱ्यांना त्यांच्या शेतमालाची योग्य भावात विक्री करण्यासाठी उपलब्ध बाजारपेठा व अन्नधान्याचे बाजारभाव याबद्दल त्यांची नेहमीच उत्सुकता असे. शेतीत आधुनिक तंत्रज्ञान व संकरित बियाणे याचा वापर मोठ्या प्रमाणात केल्याशिवाय शेतकऱ्यांचा विकास होणार नाही. म्हणून ते स्वत: असे झालेले प्रयोग शेतकऱ्यांच्या शेतात जाऊन पाहत होते. कारण त्या काळात अनेक गैरसमज संकरित बियाण्यांबाबत शेतकऱ्यांमध्ये होते. दुष्काळ भागात रस्तेबांधणी, पाझर तलाव, विहीर खोदणे ही कामे मोठ्या प्रमाणात त्या काळात झाली होती आजही करण्यात येत आहे.

रोजगार हमी योजना

१९७२ मध्ये अभूतपूर्व दुष्काळ पडल्यामुळे मागेल त्याला काम आणि त्याच्या पोटाला दाम ही रोजगार हमी योजना महत्त्वपूर्ण सुरु करण्यात आली. जमीन कमाल धारणा क्षेत्रासंबंधीचा कायदा तसेच कृषक क्रांतीसाठी विदर्भात बासमती तांदळाचे प्रयोग, द्राक्ष बाग, केळी बाग सुरु करण्यास शेतकऱ्यांना प्रशिक्षण दिले. संकरित ज्वारी सीएचएस १ चे वाणामुळे महाराष्ट्रात त्या काळात ज्वारीचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणात झाले. त्याचप्रमाणे चारही कृषी विद्यापीठाची निर्मिती ही त्यांची संकल्पना महाराष्ट्रात अस्तित्वात आणली. शेतकरी हा कारखानदार व्हायला हवा व शेतीला उद्योगधंद्याची जोड दिली तरच शेती हा फायदेशीर व्यवसाय ठरु शकतो. आधुनिक पशुपालन तंत्रज्ञान यावर विशेष कार्य केले. यासाठी सामाजिक कार्यासाठी विशेष करुन महाराष्ट्रातील कोयना भूकंपानंतर १९६५ मध्ये पुनर्वसनासाठी तसेच १९७१ मध्ये भारत व पाकिस्तान युद्धानंतर देशासाठी मोठ्या प्रमाणात निधी गोळा केला. दुर्गम ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांसाठी आश्रम शाळा सुरु करणे तसेच शाळेत शिक्षकांच्या ऐवजी शिक्षिका असेल तर मुली शिक्षण घ्यायला अधिक रस घेतात. ही त्यांची भूमिका होती.

संपर्क : ९४२२१५७२५३

कृषि विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांची घटकनिहाय माहिती खालीलप्रमाणे

१. यांत्रिकीकरण

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
अ	**ट्रॅक्टर**					
१	०८-१५ पी.टी.ओ. एच.पी.	रु. १.०० लाख	३५ टक्के	रु. ७५ हजार	२५ टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान/कोरडवाहू शेती अभियान
२	१५-२० पी.टी.ओ.एच.पी.	रु. १.०० लाख	३५ टक्के	रु. ७५ हजार	२५ टक्के	
३	२०-४० पी.टी.ओ. एच.पी. पेक्षा जास्त	रु. १.२५ लाख	३५ टक्के	रु. १ लाख	२५ टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान
४	४०-७० पी.टी.ओ. एच.पी.	रु. १.२५ लाख	३५ टक्के	रु. १ लाख	२५ टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान
ब	**पॉवर टिलर**					
१	८ बी.एच.पी. पेक्षा कमी	रु. ५० हजार	५० टक्के	रु. ४० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान/राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान भात/कोरडवाहू शेती अभियान
२	८बी.एच.पी. आणि त्यापेक्षा जास्त	रु. ७५ हजार	५० टक्के	रु. ६० हजार	४० टक्के	
क	**भात लावणी यंत्र / पॅडी ट्रान्सप्लांन्टर**					
१	४ रांगा/ओळी	रु. ९४ हजार	५० टक्के	रु. ७५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान
२	५ ते ८ रांगा	रु. २ लाख	४० टक्के	रु. २ लाख	४० टक्के	
३	९ ते १६ रांगा	रु. २ लाख	४० टक्के	रु. २ लाख	४० टक्के	
	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. ७५,००० यापैकी जे कमी असेल ते					राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात)
ड	**स्वयंचलीत यंत्र**					
१	रीपर कम बाईडर	रु. १.२५ लाख	५० टक्के	रु. १ लाख	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात)
i	**स्पेशलाईज्ड स्वयंचलीत यंत्रे**					
१	रीपर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात)/ कोरडवाहू शेती अभियान

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
२	न्युमॅटीक/ इतर प्लन्टर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
ii	**स्वयंचलीत फळबाग यंत्रे**					
१	फ्रुट तोडणी यंत्र/ फ्रुट प्लकर	रु. १.२५ लाख	५० टक्के	रु. १ लाख	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	ट्री प्रुनर					
३	फ्रुट हार्वेस्टर फळ काढणी यंत्र					
४	फ्रुट ग्रेडर					
५	ट्रक ट्रॉली					
६	नर्सरी मेडिया फिलींग मशिन					
७	मल्टीपरपज हैड्रॉलिक सिस्टीम					
८	पॉवर ऑपरेटेड हॉर्टीकल्चर टुल्स फॉर प्रुनींग, बडींग, ग्रेटींग, शेअरींग इ.					
I	**ट्रॅक्टर / पॉवर टिलर (२० बी.एच.पी. पेक्षा कमी) चलीत अवजारे / उपकरणे**					
अ	**जमीन सुधारणा, मशागत, जमीन पेरणीयोग्य करण्यासाठीची अवजारे**					
१	एम बी प्लाउ (नांगर)	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	डीस्क प्लाउ					
३	कल्टीव्हेटर					
४	हॅरो(वखर/कुळव)					
५	लेव्हलर ब्लेड					
६	केज व्हील					

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थींसाठी		इतर लाभार्थींसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
७	फरो ओपनर	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
८	रीजर					
९	वीड स्लॅशर					
१०	लेसर लॅन्ड लेव्हलर					
११	रीव्हर्सीबल मेकॅनिकल प्लाउ					
१२	रोटाव्हेटर	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. ३५,००० यापैकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्ये/भात/गहू)
		रु. ३५ हजार	५० टक्के	रु. २८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
१३	रोटोपडलर	रु. ३५ हजार	५० टक्के	रु. २८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
१४	रीव्हर्सीबल हायड्रॉलीक प्लाउ					
ब	**पेरणी/लागवड/काढणी/खणणी करण्यासाठीची अवजारे**					
१	ट्रॅक्टर ड्रॉन रीपर	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	कांदा हार्व्हेस्टर					
३	प्लॅन्टर					
४	मल्टी क्रॉप प्लॅन्टर					
५	रीज फरो प्लॅन्टर					
६	रेज्ड बेड प्लॅन्टर (बीबीएफ)	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान/कोरडवाहू शेती अभियान
७	झीरो टील सीड कम फर्टीलायझर ड्रील	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/कोरडवाहू शेती अभियान
८	शुगर केन कटर/ स्ट्रीपर	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकीकरण उपअभियान
९	भुईमुग डिगर					

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
१०	सीड ड्रील(पाभर)	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकीकरण उपअभियान
११	स्ट्रीप टील ड्रील					
१२	झीरो टील मल्टी क्रॉप प्लॅन्टर					
१३	न्युमॅटीक प्लॅन्टर	रु. ३५ हजार	५० टक्के	रु. २८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
१४	न्युमॅटीक व्हेजीटेबल ट्रान्सप्लॅन्टर					
१५	न्युमॅटीक व्हेजीटेबल सीडर					
१६	प्लॅस्टिक मल्च लेईंग मशीन	रु. ३५ हजार	५० टक्के	रु. २८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
क	**आंतरमशागत अवजारे**					
१	पॉवर वीडर (ईंजीन ऑपरेटेड २ बीएचपी पेक्षा कमी)	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान
ड	**इक्विपमेंट फॉर रेसीड्यु मॅनेजमेंट / हे ॲन्ड फोरेज इक्विपमेंट**					
१	शुगर केन ट्रॅश कटर	रु. १५ हजार	५० टक्के	रु. १२ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	स्ट्रॉ रीपर					
इ	**कापणी व मळणी यंत्र (इंजीन/इले.मोटार चलीत ३ एचपी पेक्षा कमी व पॉवर टीलर आणि ट्रक्टर चलीत २० बीएचपी पेक्षा कमी)**					
१	भुईमुग शेंगा स्ट्रीपर	रु. २० हजार	५० टक्के	रु. १६ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	थ्रेशर(मळणीयंत्र)					
३	मल्टी क्रॉप थ्रेशर					
४	ब्रश कटर					
५	पॅडी थ्रेशर	रु. २० हजार	५० टक्के	रु. १६ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
ई	**चाफ कटर**	रु. २० हजार	५० टक्के	रु. १६ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
II	**ट्रॅक्टर चलीत अवजारे / उपकरणे (२० पेक्षा जास्त ते ३५ बी.एच.पी.)**					
अ	**जमीन सुधारणा, मशागत, जमीन पेरणीयोग्य करण्यासाठीची अवजारे**					
१	एमबी प्लाउ	रु. १९ हजार	५० टक्के	रु. १५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	डीस्क प्लाउ					
३	कल्टीव्हेटर					
४	हॅरो					
५	लेव्हलर ब्लेड	रु. १९ हजार	५० टक्के	रु. १५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
६	केज व्हील					
७	फरो ओपनर					
८	रीजर					
९	लेसर लॅन्ड लेव्हलर					
१०	रीव्हर्सीबल मेकॅनिकल प्लाउ					
११	रोटाव्हेटर					
१२	रीव्हर्सीबल हायड्रॉलीक प्लाउ	रु. ४४ हजार	५० टक्के	रु. ३५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
ब	**पेरणी/लागवड/काढणी/खणणी करण्यासाठीची अवजारे**					
१	भुईमुग डिगर					
२	स्ट्रीप टील ड्रील					
३	ट्रॅक्टर ड्रॉन रीपर					
४	झीरो टील सीड कम फर्टीलायझर ड्रील	रु. १९ हजार	५० टक्के	रु. १५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
५	रेज्ड बेड प्लॅन्टर (बीबीएफ)					
६	शुगर केन कटर/					

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
७	प्लॅन्टर					
८	सीड ड्रील					
९	मल्टी क्रॉप प्लॅन्टर	रु. १९ हजार	५० टक्के	रु. १५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
१०	झीरो टील मल्टी क्रॉप प्लॅन्ट					
११	रीज फरो प्लॅन्टर					
१२	बहुपिक पेरणी यंत्र	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. १५,००० यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्ये/गहू)/राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत भात उत्पादन कार्यक्रम
१३	न्युमॅटीक प्लॅन्टर	रु. ४४ हजार	५० टक्के	रु. ३५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
१४	प्लॅस्टिक मल्च लेईंग मशीन					
क	**आंतरमशागत अवजारे**					
१	पॉवर वीडर (इंजिन ऑपरेटेड २ बीएचपी पेक्षा जास्त)	रु. १९ हजार	५० टक्के	रु. १५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान
ड	**इक्विपमेंट फॉर रेसीड्यु मॅनेजमेंट / हे ॲन्ड फोरेज इक्विपमेंट**					
१	स्ट्रॉ रीपर	रु. १९ हजार	५० टक्के	रु. १५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
इ	**कापणी व मळणी यंत्रे (इंजीन/इलेक्ट्रीक मोटार चलित ३ ते ५ एचपी पर्यंत व पॉवर टीलर आणि ट्रक्टर चलित २० ते ३५ बीएचपी पर्यंत)**					
१	भुईमुग शेंगा स्ट्रीपर					
२	थ्रेशर(मळणीयंत्र)	रु. २५ हजार	५० टक्के	रु. २० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
३	पॅडी थ्रेशर					
४	ब्रश कटर					
५	मल्टी क्रॉप थ्रेशर	रु. २५ हजार	५० टक्के	रु. २० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान
ई	**चाफ कटर**	रु. २५ हजार	५० टक्के	रु. २० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
III	ट्रॅक्टर चलीत अवजारे / उपकरणे (३५ बी.एच.पी. पेक्षा जास्त)					
अ	जमीन सुधारणा, मशागत, जमीन पेरणीयोग्य करण्यासाठीची अवजारे					
१	एमबी प्लाउ(नांगर)	रु. ४४ हजार	५० टक्के	रु. ३५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	डीस्क प्लाउ					
३	कल्टीव्हेटर					
४	हॅरो(वखर/कुळव)					
५	लेव्हलर ब्लेड					
६	केज व्हील					
७	फरो ओपनर					
८	रीजर					
९	रीव्हर्सीबल मेकॅनिकल प्लाउ					
१०	लेसर लॅन्ड लेव्हलर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
११	रोटाव्हेटर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
१२	रीव्हर्सीबल हायड्रॉलीक प्लाउ	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
१३	सब सॉइलर					
१४	बंड फॉर्मर पी.टी.ओ.ऑपरेटेड					
१५	पॉवर हॅरो पी.टी.ओ.ऑपरेटेड					
ब	पेरणी/लागवड/काढणी/खणणी करण्यासाठीची अवजारे (३५ बीएचपी पेक्षा जास्त)					
१	रेज्ड बेड प्लॅन्टर (बीबीएफ)	रु. ४४ हजार	५० टक्के	३५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ राष्ट्रीय तेलबिया अभियान/गळीतधान्ये राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (गहू/ कडधान्ये)/कोरडवाहू शेती अभियान

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
२	झीरो टील सीड कम फर्टीलायझर ड्रील	रु. ४४ हजार	५० टक्के	रु. ३५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान
३	सीड ड्रील	रु. ४४ हजार	५० टक्के	रु. ३५ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
४	टॅक्टर ड्रॉन रीपर					
५	भुईमुग डिगर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
६	स्ट्रीप टील ड्रील					
७	शुगर केन कटर/ स्ट्रीपर/प्लॅन्टर					
८	मल्टी क्रॉप प्लॅन्टर					
९	झीरो टील मल्टी क्रॉप प्लॅन्टर					
१०	रीज फरो प्लॅन्टर					
११	न्युमॅटीक प्लॅन्टर					
१२	मॅन्युअर स्प्रेडर					
१३	प्लॅस्टिक मल्च लेईंग मशीन					
क	**आंतरमशागत अवजारे**					
१	पॉवर वीडर पी.टी.ओ.ऑपरेटेड	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान
ड	**कापणी व मळणी यंत्रे (इंजिन/इलेक्ट्रीक मोटार चलित ५ एचपी पर्यंत व पॉवर टीलर आणि ट्रक्टर चलित ३५ बीएचपी पेक्षा जास्त)**					
१	भुईमुग शेंगा स्ट्रीपर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	पॅडी थ्रेशर					
३	चाफ कटर					
४	फॉरेज हारव्हेस्टर					
५	थ्रेशर/मल्टी क्रॉप थ्रेशर(मळणीयंत्र)	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ कोरडवाहू शेती अभियान

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
इ	**इक्विपमेंट फॉर रेसीड्यु मॅनेजमेंट / हे अॅन्ड फोरेज इक्विपमेंट**					
१	शुगर केन रटून मॅनेजर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	स्ट्रॉ रीपर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
IV	**सर्व मनुष्य चलीत/ प्राणी चलीत औजारे/उपकरणे/टुल्स**					
अ	**जमीन सुधारणा, मशागत, जमीन पेरणी योग्य करण्यासाठीची अवजारे / उपकरणे**					
१	एमबी प्लाउ(नांगर)	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	डीस्क प्लाउ	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
३	कल्टीव्हेटर	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्ये/गहू)
४	हॅरो	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
५	लेव्हलर ब्लेड	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
६	फरो ओपनर	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
७	रीजर	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
८	पडलर	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
ब	**पेरणी व लावणी यंत्रे**					
१	भात प्लॅन्टर	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	सीड कम फर्टीलायझर ड्रील	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
३	रेज्ड बेड प्लॅन्टर	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
४	प्लॅन्टर	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
५	डीबलर (टोकण यंत्र)	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
६	ड्रम सीडर ४ ओळी पेक्षा कमी	रु. १५००	५० टक्के	रु. १२००	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा अभियान (भात)
७	ड्रम सीडर ४ ओळीपेक्षा जास्त	रु. १९००	५० टक्के	रु. १५००	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
क	**काढणी आणि मळणी यंत्रे**					
१	भुईमुग शेंगा स्ट्रीपर	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	थ्रेशर (मळणीयंत्र)					
३	विनोईंग फॅन	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
४	हॉर्टीकल्चर हॅन्ड टुल्स					
५	चाफ कटर (३' पर्यंत)	रु. ५०००	५० टक्के	रु. ४०००	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
६	चाफ कटर (३' पेक्षा जास्त)	रु. ६३००	५० टक्के	रु. ५०००	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
ड	**आंतरमशागत अवजारे**					
१	वीडर	रु. ६००	५० टक्के	रु. ५००	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
२	कोनो वीडर					
३	गार्डन हॅन्ड टुल्स					
इ	**प्लॅन्ट प्रोटेक्शन इक्विपमेंट**					
i	**मनुष्य चलीत फवारणी पंप**					
१	नॅपसॅक / फुट ऑपरेटेड स्प्रेयर	रु. ६००	५० टक्के	रु. ५००	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
ii	**पॉवर ऑपरेटेड फवारणी यंत्र**					
१	पॉवर नॅपसॅक स्प्रेयर/ पॉवर ऑपरेटेड स्प्रेयर क्षमता ८-१२ ली.	रु. ३१००	५० टक्के	रु. २५००	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	पॉवर नॅपसॅक स्प्रेयर/ पॉवर ऑपरेटेड स्प्रेयर क्षमता १२-१६ ली.	रु. ३८००	५० टक्के	रु. ३०००	४० टक्के	

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
३	पॉवर नॅपसॅक स्प्रेयर/ पॉवर ऑपरेटेड स्प्रेयर १६ ली. पेक्षा जास्त	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान/ राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
४	टॅक्टर माऊंटेड/ ऑपरेटेड स्प्रेयर २० बीएचपी पेक्षा कमी	रु. १० हजार	५० टक्के	रु. ८ हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
५	टॅक्टर माऊंटेड/ ऑपरेटेड स्प्रेयर ३५ बीएचपी पेक्षा जास्त	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
६	इलेक्ट्रोस्टॅटीक स्प्रेयर	रु. ६३ हजार	५० टक्के	रु. ५० हजार	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान
७	इकोफ्रेंन्डली लाईट ट्रॅप	रु. १४००	५० टक्के	रु. १२००	४० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
V	**काढणी पश्चात तंत्रज्ञान**					
१	प्राथमीक प्रक्रीया तंत्रज्ञानाचा विस्तार होणेसाठी काढणी पश्चात तंत्रज्ञान युनिटची स्थापना करणे, मुल्य वृद्धी, कमी किंमतीमध्ये शास्त्रीय पद्धतीने साठवणुक, पॅकेजीग युनीट आणि उत्पादन क्षेत्रातील बाय प्रॉडक्ट व्यवस्थापन	रु. १.५० लाख प्रती युनिट	६० टक्के	रु. १.२५ लाख प्रती युनिट	५० टक्के	कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान/ राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास (डाळमिल)

अ.क्र.	कृषि अवजाराचा प्रकार	अ.जा., अ.ज., अल्प व अत्यल्प भुधारक शेतकरी व महिला लाभार्थीसाठी		इतर लाभार्थीसाठी		योजना
		मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार / उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	मंजुर कमाल अनुदान मर्यादा प्रती अवजार/ उपकरण प्रती लाभार्थी	अनुदानाची टक्केवारी	
	इतर अवजारे					
१	युरिया ब्रिकेट यंत्र	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. ९०,००० यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात)
२	स्पायरल सेपरेटर	किमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. ६००० यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्य)
३	बिज प्रक्रीया युनिट उभारणी	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १० लाख यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्य)
VI	**यांत्रिकीकरण सुविधा- भाडे तत्वावर औजारे घेणेसाठी अनुदान**					
१	नांगरणी	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १५०० प्रति हे. यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात/गहू)
२	चिखलणी	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १५०० प्रति हे. यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात)
३	लावणी	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १५०० प्रति हे. यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात)
४	बीबीएफ यंत्राद्वारे पेरणी	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १५०० प्रति हे. यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्य)
५	यंत्राद्वारे पिक कापणी/काढणी	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १५०० प्रति हे. यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात/कडधान्य)
६	वखरणी	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १५०० प्रति हे. यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (गहू)
७	मळणी	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १५०० प्रति हे. यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात/गहू)
		खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १००० प्रति हे. यापेकी जे कमी असेल ते				राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्य)
VII	**भाडे तत्वावर कृषि अवजारे सेवा सुविधा केंद्र**					
	कृषि अवजारे बँक स्थापना	रु. १० लाख पर्यंत अवजारे खरेदीसाठी भांडवली गुंतवणुकीच्या केंद्रासाठी अवजारे किंमतीच्या ४० टक्के रु. ४ लाखाच्या मर्यादेत				कृषि यांत्रिकिकरण उपअभियान

२ अ. फळे, फुले व वृक्ष लागवड

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
१	औषधी वनस्पती लागवड	नष्टप्राय होण्याचा धोका असणाऱ्या व आयुष उद्योगाकडुन मोठ्या प्रमाणात मागणी असलेल्या प्रजाती– प्रति हे. लागवड खर्चाच्या ७५ टक्के	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान
		नष्टप्राय होण्याच्या मार्गावर व ज्यांचा पुरवठ्याचा स्त्रोत खालावत आहे अशा प्रजाती– प्रति हे. लागवड खर्चाच्या ५० टक्के	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान
		आयुष उद्योगाकडुन व निर्यातीसाठी मागणी असलेल्या प्रजाती– प्रति हे. लागवड खर्चाच्या ३० टक्के	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान
२	वृक्षजन्य तेलबिया लागवड	करंज रु. २००००/हे. मोह रु. १५०००/हे. कोकम रु. १५०००/हे.	राष्ट्रीय गळीतधान्य व तेलताड अभियान उपभियान क्र.३
३	वृक्षजन्य तेलबिया देखभाल	करंज रु. २०००/हे. (४ वर्षापर्यंत) मोह रु. २०००/हे. (८ वर्षापर्यंत) कोकम रु. २०००/हे. (६ वर्षापर्यंत)	राष्ट्रीय गळीतधान्य व तेलताड अभियान उपभियान क्र.३
ब.	**पुष्पोत्पादन विकास कार्यक्रम**		
१	कट फ्लॉवर्स (लांब दांडयाची फुल पिके) गुलाब, ॲस्टर, बर्ड ऑफ पॅराडाईज, शेवंती, हेलिकोनियास, गोल्डन रॉड, जरबेरा, स्टॅटिस, अँथूरियम लेडिज लेस, कार्नेशन, इ.	कट फ्लॉवर्स साठी अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना खर्चाच्या ४० टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. ४०,००० प्रति हेक्टरी आणि इतर शेतकऱ्यांना २५ टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. २५,००० प्रति हेक्टरी अनुदान (जास्तीत जास्त २ हे. प्रति लाभार्थी क्षेत्र मर्यादा राहिल.)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	कंद वर्गीय फुले (निशिगंध, लिलियम, कॅलालिलि, डेलिया ग्लॅडिओलस, लिलिज इ.	कंद वर्गीय फुलांसाठी अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना खर्चाच्या ४० टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. ६०,००० प्रति हेक्टरी आणि इतर शेतकऱ्यांना खर्चाच्या २५ टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. ३७,५०० प्रति हेक्टरी अनुदान (जास्तीत जास्त २ हे. प्रति लाभार्थी क्षेत्र मर्यादा राहिल.)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
३	सुटी फुले (झेंडू, ॲस्टर, गॅलार्डिया, हेलिक्रायसम, शेवंती, मोगरा, जाई, जुई, झिनिया, बिजली, इ.)	सुट्या फुलांसाठी अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना खर्चाच्या ४० टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. १६,००० प्रति हेक्टरी आणि इतर शेतकऱ्यांना २५ टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु. १०,००० प्रति हेक्टरी अनुदान (जास्तीत जास्त २ हे. प्रति लाभार्थी क्षेत्र मर्यादा राहिल.)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
क	**मसाला पिके**		
१	बिया वर्गीय व कंद वर्गीय मसाला पिके (कडीपत्ता,आले, हळद, मिर्ची, धणे, मेथी, जिरे लसूण, शहाजिरे, वेलदोडा इ)	बिया वर्गीय व कंद वर्गीय मसाला पिकासाठी (फक्त सुधारित, संकरित जातींचा समावेश करावा) जास्तीत जास्त ४ हेक्टर पर्यंत खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टर जास्तीत जास्त रु. १२००० अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
२	बहु वार्षिक मसाला पिके (मिरी, लवंग, जायफळ व दालचिनी इ.)	बहु वार्षिक मसाला पिकांसाठी, (फक्त सुधारित, संकरित जातींचा समावेश करावा) प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त ४ हेक्टर पर्यंत खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. २०,००० अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
३	सुगंधी वनस्पती (पचौली, जिरेनियम, रोझमिरी इ.)	सुगंधी वनस्पती लागवडीसाठी प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त ४ हेक्टर पर्यंत खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ४०,००० अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		इतर सुगंधी वनस्पती लागवडीसाठी प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त ४ हेक्टर पर्यंत खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. १६,००० अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
४	अळिंबी उत्पादन (मशरूम)	मुशरुम उत्पादन प्रकल्प पायाभूत सुविधांसाठी खजगी क्षेत्रासाठी खर्चाच्या ४० टक्के रक्कम रू. ८.०० लाख प्रति युनिट (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		अळिंबी बीज उत्पादन युनिट उभारण्यासाठी खाजगी क्षेत्रास खर्चाच्या ४० टक्के रक्कम रू. ६.०० लाख प्रति युनिट अनुदान (बँक कर्जाशी निगडीत)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		कंपोस्ट उत्पादन युनिट उभारण्यासाठी खाजगी क्षेत्रास खर्चाच्या ४० टक्के रक्कम रू. ८.०० लाख प्रति युनिट अनुदान (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
५	नवीन फळबागांची स्थापना करणे.	द्राक्षे लागवड- ठिबक सिंचनसहित (३ मी. × ३ मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ८६,६६० अनुदान देय राहिल. याप्रमाणे पहिल्या, दुसऱ्या व तिसऱ्या वर्षात अनुक्रमे ६०:२०:२० टक्के या प्रमाणात	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		द्राक्षे लागवड- ठिबक सिंचन विरहीत (३ मी. × ३ मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ४६,६६० अनुदान देय राहिल. याप्रमाणे पहिल्या, दुसऱ्या व तिसऱ्या वर्षात अनुक्रमे ६०:२०:२० टक्के या प्रमाणात	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		केळी लागवड- ठिबक सिंचन सहित (१.८ मी. × १.८ मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ६४,३४४ अनुदान देय राहिल. याप्रमाणे पहिल्या व दुसऱ्या वर्षात अनुक्रमे ७५:२५ टक्के या प्रमाणात (दुसऱ्या वर्षाचे अनुदान ९० टक्के झाडे जिवंत असण्याच्या अटीवर देय राहिल.)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		केळी लागवड- ठिबक सिंचन विरहीत (१.८ मी. × १.८ मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ४०,९८४ अनुदान देय राहिल. याप्रमाणे पहिल्या व दुसऱ्या वर्षात अनुक्रमे ७५:२५ टक्के या प्रमाणात (दुसऱ्या वर्षाचे अनुदान ९० टक्के झाडे जिवंत असण्याच्या अटीवर देय राहिल.)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
		पपई लागवड– ठिबक सिंचन सहित (१.८ मी. × १.८ मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ४८,०२२ ७५:२५ टक्के या प्रमाणात अनुदान देय राहिल.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		पपई लागवड– ठिबक सिंचन विरहीत (१.८ मी. × १.८ मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. २४,६६२ ७५:२५ टक्के या प्रमाणात अनुदान देय राहिल	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		स्ट्रॉबेरी लागवड– ठिबक सिंचन सहित (०.५० मी. × १.० मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ८४००० अनुदान देय राहिल.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		स्ट्रॉबेरी लागवड – ठिबक सिंचन विरहीत (०.५० मी. × १.० मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ४४००० अनुदान देय राहिल.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
६	आंबा व पेरू घन लागवड	आंबा घन लागवड– ठिबक सिंचन सहित (२.५ मी. × २.५ मी.) सघन खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ६०,००० अनुदान देय	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		आंबा घन लागवड– ठिबक सिंचन विरहीत (२.५ मी. × २.५ मी.) सघन खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ४०,००० अनुदान देय	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
७	पेरू घन लागवड	पेरु घन लागवड– ठिबक सिंचन सहित (३ मी. × ३ मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. ५२,६९२ अनुदान देय	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		पेरु घन लागवड– ठिबक सिंचन विरहीत (३ मी. × ३ मी.) खर्चाच्या ४० टक्के प्रति हेक्टरी जास्तीत जास्त रु. २९,३३२ अनुदान देय	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
८	जुन्या फळबागांचे पुनरुज्जीवन (आंबा, काजू, चिकू, संत्रा, मोसंबी, कागदी लिंबू, पेरू व आवळा)	प्रति लाभार्थी ०.२० हेक्टर व जास्तीत जास्त २ हेक्टर क्षेत्रासाठी जुन्या फळबागांचे पुनरुज्जीवन करण्यासाठी खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रू. २०००० प्रति हेक्टर अनुदान देय	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान

३. बियाणे व रोपवाटीका

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
१	गुणवत्तापुर्ण लागवड साहित्य निर्मीती	उच्च तंत्रज्ञान आधारित आदर्श रोपवाटीकांची स्थापना (४ हेक्टर) : प्रति वर्षी प्रति हेक्टरी ५० हजार रोपे निर्मिती क्षमतेच्या ४ हेक्टर मर्यादेपर्यंच्या आदर्श रोपवाटीका स्थापन करण्यासाठी खाजगी क्षेत्रांना प्रकल्प खर्चाच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रू. ४० लाख अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		लहान रोपवाटीका स्थापना (१ हेक्टर) : प्रति वर्षी प्रति हेक्टरी २५ हजार रोपे निर्मिती क्षमतेच्या १ हेक्टर मर्यादेपर्यंच्या लहान रोपवाटीका स्थापन करण्यासाठी खाजगी क्षेत्रांना प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रू. ७.५० लाख अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		मानांकन प्राप्त करण्यासाठी रोपवाटीकेच्या पायाभुत सुविधामध्ये वाढ करणे. (४ हेक्टर) : माती निर्जंतुकीकरण, विषाणू परिक्षण सुविधा, हार्डनिंग चेंबर / नेट हाऊस, मिस्ट चेंबर, मार्तृवृक्ष लागवड, इरिगेशन आणि फर्टीगेशन इ. सुविधा निर्माण करण्यासाठी खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ५.०० लाख अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	रोपवाटिका	औषधी वनस्पती मोठी ४ हेक्टर- प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के कमाल रु. १२.५० लाख	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान
		औषधी वनस्पती लहान १ हेक्टर-प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के कमाल रु. ३.१२५ लाख	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान
		नारळ रोपवाटिका -एक एकर साठी जास्तीत जास्त २.०० लाख अनुदान	नारळ विकास मंडळ पुरस्कृत नारळ विकास योजना
३	ग्रामबिजोत्पादन	तृणधान्य बियाणे किमतीच्या ५० टक्के, कडधान्य व गळीतधान्य चारा पिके, हिरवळीची खतपिके, बियाणे किमतीच्या ६० टक्के एक एकर क्षेत्रासाठी	बियाणे व लागवड साहीत्य उपअभियान
४	प्रमाणीत बियाणे उत्पादन	कडधान्य, गळीतधान्य व हिरवळीच्या पिकासाठी बियाणे किमतीच्या ७५ टक्के प्रति शेतकरी एक एकर क्षेत्रासाठी	बियाणे व लागवड साहीत्य उपअभियान
५	भाजीपाला विकास कार्यक्रम	भाजीपाला बियाणे उत्पादन कार्यक्रमासाठी खाजगी क्षेत्रासाठी खर्चाच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. १२,२०० प्रति हेक्टर (खुले परागीकरण) व रु. ५२,५०० प्रति हेक्टर (संकरित बियाणे)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		बियाणे पायाभूत सुविधा निर्माण करण्यासाठी खाजगी क्षेत्रासाठी एकूण खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १००.०० लाख प्रति प्रकल्प अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
६	बियाणे	पैदासकार बियाणे खरेदी- पुर्ण खरेदी किंमत गळीतधान्ये	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान :
७	पायाभुत बियाणे उत्पादन	१० वर्षाआतील वाणास रु. १०००/क्विंटल व ५ वर्षाआतील वाणास रु. ११००/क्विंटल	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
८	प्रमाणीत बियाणे वितरण	किंमतीच्या ५० टक्के सुधारीत वाणास रु. १२००/क्विंटल व संकरीत वाणास रु. २५००/क्विंटल	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
		सुधारीत वाणास किंमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. १५ प्रतिकिलो पैकी जे कमी असेल ते व संकरीत वाणास ५० टक्के किंवा रु. ५० प्रतिकिलो पैकी जे कमी असेल ते	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियानांतर्गत भरडधान्ये उत्पादन कार्यक्रम
		सुधारीत वाणास किंमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. १० प्रतिकिलो पैकी जे कमी असेल ते व संकरीत वाणास ५० टक्के किंवा रु. ५० प्रतिकिलो पैकी जे कमी असेल ते	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात)
		सुधारीत वाणास किंमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. २५ प्रतिकिलो पैकी जे कमी असेल ते	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्ये)
		सुधारीत वाणास किंमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. १० प्रतिकिलो पैकी जे कमी असेल ते	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (गहू)

४. सिंचन सुविधा

१	ठिबक सिंचन	अल्प व अत्यल्प शेतकऱ्यांसाठी (२ हेक्टरच्या मर्यादेत) प्रत्यक्ष खर्चाच्या ७५ टक्के जास्तीत जास्त रु. ५७००० प्रति हेक्टर अर्थसहाय्य. इतर शेतकऱ्यांसाठी (२ हेक्टरच्या मर्यादेत) प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ३८००० प्रति हेक्टर अर्थसहाय्य.	राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत विदर्भ सघन सिंचन विकास कार्यक्रम (जिल्हे- बुलडाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, वर्धा, नागपुर, भंडारा, गोंदीया, चंद्रपुर व गडचिरोली)
२	ठिबक सिंचन व तुषार सिंचन संच	अवर्षणप्रवण क्षेत्रातील अल्प व अत्यल्प भुधारकासाठी ६० टक्के अवर्षणप्रवण क्षेत्रातीला सर्वसाधारण भुधारकासाठी ४५ टक्के अवर्षणप्रवण क्षेत्राबाहेरील अल्प व अत्यल्प भुधारकासाठी ४५ टक्के अवर्षणप्रवण क्षेत्राबाहेरील सर्वसाधारण भुधारकासाठी ३५ टक्के	प्रधानमंत्री कृषि सिंचन योजना (जिल्हे- ठाणे, रत्नागीरी, रायगड, सिंधूदूर्ग, नाशिक, धुळे, नंदूरबार, जळगाव, अहमदगनर, पुणे, सोलापुर, सातारा, बीड, सांगली, कोल्हापुर, जालना, लातूर, उस्मानाबाद,नांदड, औरंगाबाद, परभणी व हिंगोली)
३	तुषार सिंचन संच	अल्प व अत्यल्प शेतकऱ्यांसाठी (२ हेक्टरच्या मर्यादेत) प्रत्यक्ष खर्चाच्या ७५ टक्के जास्तीत जास्त रु. २२००० प्रति हेक्टर अर्थसहाय्य. इतर शेतकऱ्यांसाठी (२ हेक्टरच्या मर्यादेत) प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १५००० प्रति हेक्टर अर्थसहाय्य.	राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत विदर्भ सघन सिंचन कार्यक्रम (जिल्हे- बुलडाणा, अकोला, वाशिम,अमरावती, यवतमाळ, वर्धा, नागपुर, भंडारा, गोंदीया, चंद्रेपुर व गडचिरोली)

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
४	सामुहिक शेततळे	५०० ते १०००० घ.मी. मंजुर मापदंडाच्या १०० टक्के रु. ०.६५ लाख ते रु. ५.५६ लाख मर्यादित अर्थसहाय्य	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		१०० टक्के अनुदानावर व रु.२०.०० लाख प्रति युनिटच्या मर्यादित व डोगराळ भागासाठी रु २५.०० लाख या मर्यादित (१० हे. लाभ क्षेत्र)	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
५	वैयक्तिक शेततळे	५०० ते १०००० घ.मी. मंजुर मापदंडाच्या ५० टक्के फक्त अस्तरीकरणासाठी ०.२८ ते ०.७८ लाख मर्यादित	मनरेगा
		खोदकाम व अस्तरीकरणासहीत खर्चाच्या ५० टक्के व रु. ७५,००० प्रति युनिट च्या मर्यादित व डोंगराळ भागासाठी रु ९०,०००/- प्रति युनिट या मर्यादित.	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
		२०×२०×३ मी. रु. २३०९४/-प्रति शेततळे	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात/गहु/कडधान्य)/राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
		३०×३०×३ मी. रु. ५७८९२/-प्रति शेततळे	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात/गहु/कडधान्य)/राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
		मशिनद्वारे शेततळे खोदकामासाठी जलसंधारण विभागाच्या मंजूर मापदंडानुसार खालील आकारमानाच्या शेततळ्यांसाठी देय अनुदान.	कोरडवाहू शेती अभियान
		२० × १५ × ३ मी. ज.जा.उ.यो. / डोंगराळ भागासाठी रू.२९४०९/- व इतर भागासाठी रू. २८२४६/-	
		२० × २० × ३ मी. ज.जा.उ.यो. / डोंगराळ भागासाठी रू.४१४८६/- व इतर भागासाठी रू. ३९८४४/-	
		२५ × २० × ३ मी. ज.जा.उ.यो. / डोंगराळ भागासाठी रू.५३५६२/- व इतर भागासाठी रू.५१४४२/-	
		२५ × २५ × ३ मी. ज.जा.उ.यो. / डोंगराळ भागासाठी रू.६९१९०/- व इतर भागासाठी रू.६६४५२/-	
		३० × २५ × ३ मी. ज.जा.उ.यो. / डोंगराळ भागासाठी रू.८४८१८/- व इतर भागासाठी रू.८१४६२/-	
		३० × ३० × ३ मी. ज.जा.उ.यो. / डोंगराळ भागासाठी रू.१०३९९८/- व इतर भागासाठी रू.९९८८३/-	
६	शेततळे दुरुस्ती	खर्चाच्या ५० टक्के व रु.१५,००० प्रति युनिट च्या मर्यादित	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
७	वैयक्तिक शेततळे अस्तरीकरण	MREGS व RKVY योजनेमध्ये झालेल्या शेततळ्यांना प्लॅस्टीक फिल्म अस्तरीकरणासाठी खर्चाच्या ५० टक्के व खालील आकारमानानुसार जास्तीत जास्त देय अनुदान.	राष्ट्रीय कृषि विकास योजना/ एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान/कोरडवाहू शेती अभियान

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
		१५ × १५ × ३ मी. रू.२८२७५/-	राष्ट्रीय कृषि विकास योजना/एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान/कोरडवाहू शेती अभियान
		२० × १५ × ३ मी. रू.३१५९८/-	
		२० × २० × ३ मी. रू.४१२१८/-	
		२५ × २० × ३ मी. रू.४९६७१/-	
		२५ × २५ × ३ मी. रू.५८६९९/-	
		३० × २५ × ३ मी. रू.६७७२८/-	
		३० × ३० × ३ मी. रू.७८०६३/-	
		खर्चाच्या ५० टक्के व रु.२५,००० प्रति युनिट च्या मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
८	पंपसंच	किंमतीच्या ५० टक्के किंवा रु. १०,००० यापेकी जे कमी असेल ते	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात/कडधान्य/गहू) राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेंतर्गत भात उत्पादन कार्यक्रम/कोरडवाहू शेती अभियान
		खर्चाच्या ५० टक्के व रु.१५,००० प्रति युनिट च्या मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
९	पाईपलाईन	किंमतीच्या ५० टक्के रु. २५ प्रति मीटर (कमाल लाभमर्यादा रु. १५०००/६०० मी साठी)	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये/राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (गहू/कडधान्य)/कोरडवाहू शेती अभियान
		खर्चाच्या ५० टक्के व जास्तीत जास्त रु.१०,००० प्रति हे. व ४ हे प्रति लाभार्थी या मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
१०	दगडी बांधासह भात खाचरे बांध बंदिस्ती	उतार ८ ते १२ टक्के- १०० टक्के रु. २५३५४६ उतार १२ ते १६ टक्के- १०० टक्के रु. ३०२३२६ उतार १६ ते २० टक्के- १०० टक्के रु. ३४९५०९	पडकई योजना (आदिवासी शेतकऱ्यासाठी)
११	जुने भात शेतीची बांध दुरूस्ती	१०० टक्के रु. १६००० ते १७४५०	विदर्भ सघन सिंचन विकास कार्यक्रम
१२	विहीर पुनर्भरण	रु. १२,००० प्रति विहीर	महात्मा ज्योतीबा फुले जल-भूमी अभियान

५. उच्च तंत्र शेती

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
१	नियंत्रीत शेती– हरितगृह	उच्च तंत्रज्ञान आधारित हरितगृह उभारणीसाठी (प्रति लाभार्थी किमान १००० चौ.मी. जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी.) खर्चाच्या ५० टक्के किंवा मॉडेल मापदंडानुसार देय (रु. ११७३ ते १४३० प्रति चौ. मी.) या पेकी जे कमी असेल ते अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		सर्व साधारण हरितगृह उभारणीसाठी (कमीत कमी ५०० चौ.मी. व जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी.) खर्चाच्या ५० टक्के किंवा मॉडेल मापदंडानुसार देय (रु. ८०६ ते ९३५ प्रति चौ. मी.) या पेकी जे कमी असेल ते अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास/ राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास/ (१००८ चौ. मी पर्यंत) कोरडवाहू शेती अभियान
		लाकडी सांगाडा व नैसर्गिक वायुविजन–निविष्ठा खर्चाच्या ५० टक्के रु.२७० प्रति स्क्वे.मी.च्या मर्यादेत , डोगराळ भागाकरीता रु ३११/–प्रति स्क्वे.मी.च्या मर्यादेत व ४००० चौ.मी. प्रति लाभार्थी	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
		बांबु सांगाडा व नैसर्गिक वायुविजन–निविष्ठा खर्चाच्या ५० टक्के रु.२२५ प्रति स्क्वे.मी.च्या मर्यादेत व डोगराळ भागाकरीता रु. २५९ प्रति स्क्वे.मी.च्या मर्यादेत व ४००० चौ.मी. प्रति लाभार्थी	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
२	शेड नेट हाऊस	राऊंड टाईप प्रति लाभार्थी कमीत कमी ५०० चौ.मी. व जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी. शेड नेट हाऊससाठी खर्चाच्या ५० टक्के किंवा मॉडेल मापदंडानुसार देय (रु. ४५४ ते ६०४ प्रति चौ. मी.) या पेकी जे कमी असेल ते अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान/कोरडवाहू शेती अभियान (२०१६ चौ. मी. पर्यंत)
		फ्लॅट टाईप प्रति लाभार्थी कमीत कमी १००० चौ.मी. व जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी. शेड नेट हाऊससाठी खर्चाच्या ५० टक्के किंवा मॉडेल मापदंडानुसार देय (रु. ३४५ ते ४७६ प्रति चौ.मी. या पेकी जे कमी असेल ते अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
३	पक्षी रोधक जाळी/ गारपीट रोधक जाळी	खर्चाच्या ५० टक्के अनुदान ५००० चौ.मी. जास्तीत जास्त प्रति लाभार्थी देय राहिल. (रू. ३५ प्रति चौ.मी.)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
४	प्लॅस्टिक मल्चिंग	प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त २ हेक्टर क्षेत्रासाठी खर्चाच्या ५० टक्के सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी जास्तीत जास्त रु.१६०००/ हेक्टर व डोंगराळ क्षेत्रासाठी रू.१८,४००/हेक्टर अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
५	प्लॅस्टिक टनेल	प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त १००० चौ.मी. खर्चाच्या ५० टक्के सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी रु. ३० प्रति चौ.मी. व डोंगराळ क्षेत्रासाठी रु. ३७.५०० प्रति चौ.मी.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास/ राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
६	पॉलीहाऊस मधील उच्च दर्जाच्या भाजीपाला / फुलपिके लागवड साहित्य	पॉलीहाऊसमधील उच्च दर्जाच्या भाजीपाला पिकाच्या लागवड साहित्यासाठी व निविष्ठासाठी प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी. क्षेत्र मर्यादेपर्यंत खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १४० प्रति चौ.मी. अनुदान देय	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
		पॉलीहाऊसमधील फुलपिकांच्या लागवड साहित्यासाठी प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी. क्षेत्र मर्यादिपर्यंत खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ४२६ प्रति चौ.मी. अनुदान देय (गुलाब, लिलीयम, कार्नेशन, जरबेरा, ॲन्थुरियम व ऑर्चिड)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
७	परपरागीकरणासाठी मधुमक्षिकापालन	न्युक्लिअस स्टॉकचे उत्पादन करण्यासाठी सार्वजनिक क्षेत्रासाठी खर्चाच्या १०० टक्के व जास्तीत जास्त रू. २०.०० लाख (प्रकल्प आधारीत)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		बी–ब्रीडरकडून मधुमक्षिका वसाहतीचे उत्पादन करणे–खर्चाच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रू. ८०० प्रति मधुमक्षिका संच अनुदान देय	
		मध काढणी यंत्र व साठवणे करीता भांडे – खर्चाच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रू. ८००० प्रति संच	
		खर्चाच्या ४० टक्के रु.८०० प्रति कॉलनी व जास्तीत जास्त ५० कॉलनी प्रति लाभार्थी	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास

६. साठवणुक व प्रक्रिया केंद्र

१	पूर्व शितकरण गृह (Pre-cooling Unit) ६ मे. टन क्षमता	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. ८.७५ लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ५० टक्के जास्त रु. १२.५० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	पॅक हाऊस	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. २.०० लाख प्रति युनिट	एकात्मिक फलोत्पादन विकास / कोरडवाहू शेती अभियान
३	एकात्मिक पॅक हाऊस (कन्व्हेअर बेल्ट, संकलन व प्रतवारी केंद्र, वॉशिंग व ड्राईंग यार्ड आणि भारतोलन इ. सुविधांसह)	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रू. १७.५० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रू. २५.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत) अनुदान देय	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
४	फलोत्पादन मालाचे संकलण, प्रतवारी व पॅकिंग गृह उभारणी	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी ४० टक्के जास्तीत जास्त रू. ६.०० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी ५५ टक्के जास्तीत जास्त रू. ८.२५ लाख (बँक कर्जाशी निगडीत) अनुदान देय	
५	शीतखोली (Cold Room) ३० मे. टन क्षमता	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु.५.२५ लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ५० टक्के जास्त रु. ७.५० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
६	फिरते पूर्व शितकरण गृह (Mobile Pre-cooling Unit)	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु.८.७५ लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ५० टक्के जास्त रु. १२.५० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
७	शितगृह प्रकार १ (प्रति चेंबर २५० टन पेक्षा जास्त)	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु.१४०.०० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु.२००.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	
८	शितगृह प्रकार २ (प्रति चेंबर २५० टन पेक्षा कमी)	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. १७५.०० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. २५०.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	
९	शितगृह प्रकार ३ (नियंत्रित वातावरणासाठी नविन तंत्रज्ञान राबविणे)	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. १७५.०० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी किंमतीच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. २५०.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	
१०	शित साखळीमध्ये नविन तंत्रज्ञान राबविणे व शितसाखळीचे आधुनिकीकरण करणे.	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. ८७.५० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १२५.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	
११	शितवाहन (प्रकल्प क्षमता– ४ मे. टन ते ९ मे.टन)	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. ९.१० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १३.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	
१२	प्राथमिक/फिरते प्रक्रिया केंद्र	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रु. १०.०० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ५५ टक्के जास्तीत जास्त रु. १३.७५ लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	
१३	रायपनिंग चेंबर (प्रकल्प क्षमता ३०० मे.टन) रू. १.०० प्रति मे.टन	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. १०५ लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १५०.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	
१४	शेतावरील कमी ऊर्जा वापरणारे थंड साठवणूक गृह (८ मे. टन)	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. २.५० लाख	
१५	कमी किंमतीचे फळ– भाजीपाला साठवण केंद्र	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १.०० लाख	

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
१६	कमी खर्चाचे कांदा साठवणूक गृह / कांदा चाळ २५ मे.टन	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ८७५० रुपये अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
१७	पुसा शुन्य उर्जा आधारित शितगृह १०० किलो	ग्राह्य खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु.२०००/-	
१८	एकात्मिक शितसाखळी पुरवठा प्रणाली	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रु. २१०.०० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ३००.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	
१९	साठवण गृह	ग्राह्य खर्चाच्या ५० टक्के	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान
२०	वाळवणी गृह	ग्राह्य खर्चाच्या ५० टक्के	
२१	कृषि मालासाठी वाहन सुविधा	५० टक्के जास्तीत जास्त रु.२.०० लाख	कोरडवाहू शेती अभियान
२२	धान्य साठवणुक सुविधा/ गोदाम बांधकाम	खर्चाच्या ५० टक्के किंवा रु. १२.५० लाख यापैकी जे कमी असेल ते	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात/गहू/कडधान्य)/राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
२३	काढणीपश्चात व साठवण तंत्रज्ञान	भांडवली खर्चाच्या ५० टक्के व रु.४००० प्रति चौ.मी. व जास्तीत जास्त रु.२.०० लाख प्रति युनिट	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
२४	मुरघास युनिट	१०० टक्के अनुदानावर सायलोपीट (२१००-२५०० घनफुट सिमेंट बांधकाम) चाफकटर व वजनकाटा यासाठी रु.१.२५ लाख मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास

७. प्रयोगशाळा

१	नविन उती संवर्धन प्रयोगशाळा स्थापन करणे.	खाजगी क्षेत्रांना प्रकल्प खर्चाच्या ४० टक्के कमाल रु. २०.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	उती संवर्धन प्रयोगशाळांचे बळकटीकरण	खाजगी क्षेत्रांना प्रकल्प खर्चाच्या ४० टक्के कमाल रु. १००.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत)	
३	खाजगी जैविक औषधे प्रयोगशाळा	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ४५.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत)	
४	रोग अनुमान केंद्र (कृषि विद्यापीठे व सार्वजनिक संस्था व कृषि विज्ञान केंद्र / शासकीय प्रक्षेत्र)	प्रकल्प खर्चाच्या १०० टक्के जास्तीत जास्त रु. ६.०० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत)	
५	खाजगी पीक चिकीत्सालय	खाजगी प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. १२.५० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत)	
६	तपासणी प्रयोगशाळेची स्थापना करणे	खर्चाच्या ३० टक्के कमाल रु. ३० लाख	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
७	तपासणी फी प्रतिपुर्ती	तपासणी फीच्या ५० टक्के कमाल रु. ५०००	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती
८	गुणवत्ता नियंत्रण / पृथःकरण लॅब	खाजगी क्षेत्रासाठी ५० टक्के जास्तीत जास्त रू. १००.०० लाख अनुदान देय	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
९	उती/पाने यामधील सुक्ष्म मुलद्रव्ये तपासणी प्रयोगशाळा	खाजगी क्षेत्रात उती पाने यामधील सुक्ष्म मुलद्रव्ये तपासणी प्रयोगशाळा उभारणीसाठी खर्चाच्या ५० टक्के किंवा जास्तीत जास्त रु.१२.५० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान / राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान

८. प्रशिक्षण व अभ्यासदौरे

१	शेतकरी प्रशिक्षण	राज्यातंर्गत प्रशिक्षण – १०० टक्के अनुदान रू. १००० प्रति दिवस प्रति शेतकरी	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		राज्याबाहेर प्रशिक्षण – १०० टक्के प्रकल्प आधारीत	
		प्रति प्रशिक्षण रु. २४०००/–(३० शेतकरी संख्या/२ दिवस/ प्रति प्रशिक्षणार्थी रु. ४००/–प्रति दिवस)	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये/राष्ट्रीय गळीतधान्य व तेलताड अभियान उपभियान क्र.३
		आंतर राज्य – प्रति शेतकरी रु. १२५० प्रति दिन	राज्याच्या कृषि विस्तार यंत्रणांना विस्तार विषयक सुधारणांसाठी अर्थसहाय्य (आत्मा)
		राज्यांतर्गत– प्रति शेतकरी रु. १००० प्रति दिन	
		जिल्हातंर्गत– प्रति शेतकरी रु. २५०/ प्रति दिन (रु.४०० निवासी)	
		रु. १०,००० प्रति प्रशिक्षण वर्ग (किमान २० प्रशिक्षणार्थी)	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
२	माळी प्रशिक्षण	६ महिन्याचे वर्ग प्रति प्रशिक्षणार्थी प्रति महिना रु. १००० (२५ प्रशिक्षणार्थी प्रति बॅच / वार्षिक २ बॅच)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
३	पर्यवेक्षक व उद्योजक प्रशिक्षण	१२ महिन्याचे वर्ग प्रति प्रशिक्षणार्थी रु. १५०० प्रति महिना अर्थसहाय्य (२५ प्रशिक्षणार्थी प्रति प्रशिक्षण वर्ग)	
४	शेतकऱ्यांच्या कैाशल्य विकास कार्यशाळा	वनामती/रामेती स्तरावरील कार्यशाळा (रु. १५००/– प्रति व्यक्ती प्रति दिन) कार्यक्रम(आत्मा)	कृषि पुरक व्यवसायासाठी कौशल्य विकास प्रशिक्षण
५	शेतकरी अभ्यासदैारे	देशाबाहेरील भेटी रु. ४ लाख प्रति शेतकरी	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		राज्याबाहेरील भेटी प्रकल्प आधारीत (प्रत्यक्ष खर्चानुसार) १०० टक्के अनुदान देय	
		राज्यांतर्गत रु. २०,००० प्रति दौरा (किमान ५० लाभार्थी)	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
		आंतर राज्य – प्रति शेतकरी रु. ८०० प्रति दिन	राज्याच्या कृषि विस्तार यंत्रणांना विस्तार विषयक सुधारणांसाठी अर्थसहाय्य (आत्मा)
		राज्यांतर्गत– प्रति शेतकरी रु. ४०० प्रति दिन	
		जिल्हातंर्गत– प्रति शेतकरी रु. ३०० प्रति दिन	

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
६	शेतीशाळा	प्रति शेतीशाळा रु. ४५००० (५ दिवस-३० शेतकरी)	कृषि पुरक व्यवसायासाठी कौशल्य विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम (आत्मा)
		एकात्मिक कीड नियंत्रण- रु. २६७००/प्रति प्रशिक्षण (३० शेतकरी)	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
		प्रति शेतीशाळा रु. २९४१४/-	राज्याच्या कृषि विस्तार यंत्रणांना विस्तार विषयक सुधारणांसाठी अर्थसहाय्य (आत्मा)
७	शेतकऱ्यांचा गट तयार करणेसाठी सभा/चर्चासत्राचे आयोजन	रु. २०० प्रति शेतकरी (१००००/- रु.प्रति गट)	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत परंपरागत कृषि विकास योजना-सेंद्रिय शेती
८	शेतकऱ्यांचे (गट) क्षेत्रिय भेटीचे आयोजन	रु. २०० प्रति शेतकरी (१००००/- रुपये प्रति गट) (सेंद्रिय शेती फार्मवर)	
९	शेतकरी गटाचे प्रशिक्षण	सहभागी हमी योजना (PGS) प्रमाणिकरण शेतकरी गट नेत्याची निवड करणे शेतकरी गट नेता (LRP) ५० शेतकऱ्यांची तीन प्रशिक्षण आयोजन एका प्रशिक्षणास रु.२००००/- (६००००/- रुपये प्रति गट)	
१०	गट नेत्याचे पीजीएस (PGS) प्रमाणिकरणासाठी प्रशिक्षण	दोन दिवसाचे २००/-रु. प्रति शेतकरी गट नेता (LRP) (४०० रु.प्रति गट)	

९. प्रात्यक्षिके

१	सोयाबीन	प्रति हेक्टरी रु. ४५००	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
२	भुईमूग	प्रति हेक्टरी रु. ७५००	
३	करडई/तिळ	प्रति हेक्टरी रु. ३०००	
४	खरिप ज्वारी	रु. ३३०० प्रति हेक्टर	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान
५	खरिप बाजरी	रु. ३२०० प्रति हेक्टर	
६	नाचणी	रु. २२७६ प्रति हेक्टर	
७	मका	रु. ५००० प्रति हेक्टर	
८	रबी ज्वारी	रु. ३३०० प्रति हेक्टर	
९	तूर	रु. ५४२५ प्रति हेक्टर	
१०	मुग	रु. ५००० प्रति हेक्टर	
११	उडीद	रु. ४९२५ प्रति हेक्टर	
१२	हरभरा	रु. ७४०० प्रति हेक्टर	
१३	खरिप ज्वारी + तूर	रु. ३७१५ प्रति हेक्टर	

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
१४	सोयाबीन + तूर	रु. ६००० प्रति हेक्टर	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान
१५	कापुस + मूग/उडीद	रु. ५४०० प्रति हेक्टर	
१६	ऊस + हरभरा	रु. ५००० प्रति हेक्टर	
१७	भात (पुनःर्लागवड/ यांत्रिकी पुनःर्लागवड)	रु. ५००० प्रति हेक्टर	
१८	सघन भात (एस.आर.आय)	रु. ५००० प्रति हेक्टर	
१९	संकरीत भात	रु. ६८०० प्रति हेक्टर	
२०	भात + बांधावर तूर (खरीप) हरभरा (रब्बी)	रु. ११125 प्रति हेक्टर	
२१	भात + बांधावर तूर (खरीप) लाखोळी (रब्बी)	रु. ८२०० प्रति हेक्टर	
२२	गहू- सुधारीत तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिक	रु. ६६०० प्रति हेक्टर	
२३	खरीप ज्वारीनंतर गहू	रु. ८६०० प्रति हेक्टर	
२४	खरीप बाजरीनंतर गहू	रु. ८००० प्रति हेक्टर	
२५	खरीप सोयाबीन नंतर गहू	रु. १२४५० प्रति हेक्टर	
२६	उस एक डोळा लागवड	रु. ८००० प्रति हेक्टर	
२७	कापुस पिकात मूग, उडीद, तूर आंतरपिक	रु. ७००० प्रति हेक्टर	
२८	देशी कापसाची अतिघन लागवड	रु. ९००० प्रति हेक्टर	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान व्यापारी पिके अंतर्गत कापुस विकास कार्यक्रम/राष्ट्रीय कृषि विकास योजना अंतर्गत कापुस विकास कार्यक्रम
२९	वैरण पिक	रु. १५०० प्रति हेक्टर	राष्ट्रीय कृषि विकास योजना अंतर्गत वैरण विकास कार्यक्रम
३०	भुईमूग आच्छादन प्रात्यक्षिक	रु. ११,५००/प्रात्यक्षिक(७५०० निविष्ठासाठी अ ४००० पॉलिथीन मल्चसाठी)	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये

१०. बाजार सुविधा

१	टर्मिनल मार्केट	ग्राह्य खर्चाच्या २५ ते ४० टक्के जास्तीत जास्त ५०.०० कोटी (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	होलसेल मार्केट	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या २५ टक्के जास्तीत जास्त रू. २५.०० कोटी आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी ३३.३३ टक्के जास्तीत जास्त रू. ३३.३३ कोटी अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत).	

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
३	अपनी मंडी	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ४० टक्के जास्तीत जास्त रू. १०.०० लाख आणि डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी ५५ टक्के जास्तीत जास्त रू. १३.७५ लाख अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत).	
४	वातावरण नियंत्रित रिटेल बाजार	सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी प्रकल्प खर्चाच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रू. ५.२५ लाख डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी ५० टक्के जास्तीत जास्त ७.५० लाख (बँक कर्जाशी निगडीत).	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
५	डोंगराळ भागात गुरुत्वाकर्षण ऑपरेटेड रोप-वे	५० टक्के डोंगराळ व अधिसूचीत क्षेत्रासाठी (बँक कर्जाशी निगडीत).	
६	स्थाई / फिरते / विक्री केंद्र शित चेंबरच्या सुविधेसह	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रू. १५००० अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत)	
७	वातावरण नियंत्रीत रिटेल बाजार / विक्री दालन	सर्वसाधारण क्षेत्राच्या प्रकल्प खर्चाच्या ३५ टक्के जास्तीत जास्त रू. ५.२५ व डोंगराळ व अधिसूचित क्षेत्रासाठी ५० टक्के जास्तीत जास्त ७.५० लाख अर्थसहाय्य (बँक कर्जाशी निगडीत)	
८	निर्यातीकरीता बागांच्या नोंदणीच्या सुविधा (ग्रेपनेट, अनारनेट, मँगानेट व व्हेजनेट)	युरोपियन देशांना द्राक्ष डाळींब, आंबा व भाजीपाला निर्याती करीता नोंदणीच्या सुविधा	आरकेव्हीवाय याजने अंतर्गत ग्रेपनेट, अनारनेट, मँगानेट व व्हेजनेट व फायटोसॅनिटरी ॲथोरीटी यांचे बळकटीकरण याव्दारे निर्यातीस प्रोत्साहन देण्याची योजना
९	पणन प्रोत्साहन	प्रकल्प आधारीत	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान
१०	पणन अभ्यास	प्रकल्प खर्चाच्या १०० टक्के	
११	पणन सुविधा	प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के	

११. सेंद्रीय शेती

१	सेंद्रीय शेतीचा अवलंब	रू. २०००० मापदंडानुसार ५० टक्के जास्तीत जास्त रू. १०००० प्रति हे. प्रति लाभार्थी (४ हे. मर्यादेपर्यंत)	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
२	सेंद्रीय शेती प्रमाणीकरण	५० हेक्टरच्या प्रति समुहासाठी रू. ५.०० लाख अनुदान. सदर अनुदान एकूण ३ वर्षासाठी देय आहे.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		खर्चाच्या ५० टक्के रु.१०,००० प्रति हे. जास्तीत जास्त ४ हे. च्या मर्यादेत	राष्ट्रीय औषधी वनस्पती अभियान
३	गांडुळ कल्चर तथा खत उत्पादन केंद्र स्थापना	गांडुळ खत उत्पादन युनिट उभारणीसाठी खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ५०,००० प्रति केंद्र अर्थसहाय्य.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास/ राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
४	एच डी पी ई गांडुळ खत केंद्र	गांडुळ खत उत्पादन युनिटसाठी खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ८,००० प्रति केंद्र अर्थसहाय्य.	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
५	गांडुळ खत उत्पादन युनिट	गांडुळ खत उत्पादन युनिट (आकार-७' × ३' × १') रु. ५०००/- प्रति युनिट × ५० (२,५०,००० रु.प्रति गट)	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत परंपरागत कृषि विकास योजना-सेंद्रिय शेती
६	आदर्श शेती पध्दती प्रमाणीकरण	प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त ४ हेक्टर क्षेत्र आदर्श शेती पध्दती नोंदणी करण्याकरिता येणाऱ्या खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. ५००० प्रति हेक्टर अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		सेंद्रिय निविष्ठा वापर, पिक पध्दतीबदल सेंद्रिय खत वापर करुन शेती सेंद्रिय प्रमाणिकरणाखाली आणणे. (रु. १०० प्रति शेतकरी ५० शेतकऱ्यांच्या गटासाठी रु. ५०००)	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत परंपरागत कृषि विकास योजना-सेंद्रिय शेती
७	हिरवळीचे खत/गिरीपुष्प लागवड	खर्चाच्या ५० टक्के जास्तीत जास्त रु. २,००० प्रति हे. च्या मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
		ग्लिरिसीडिया, सिस्बेनिया लागवड करणे २००० रु.प्रति एकर (५०००० रु. प्रति गट)	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत परंपरागत कृषि विकास योजना-सेंद्रिय शेती
८	सेंद्रिय शेतीमध्ये परिवर्तन	सेंद्रिय शतीमध्ये परिवर्तन रु.१०००/- प्रति एकर ५० शेतकऱ्यांच्या गटासाठी रु. ५००००	
९	पीक पध्दतीत बदल	पीक पध्दतीत बदल करणे, सेंद्रिय बीज निर्मिती, सेंद्रिय रोपवाटिका तयार करणे ५०० रु. प्रति एकर प्रति वर्ष (२५००० रु.प्रति गट)	
१०	सेंद्रिय निविष्ठा निर्मिती प्रकल्प	परंपरागत सेंद्रिय निविष्ठा निर्मिती प्रकल्प बिजामृत, जिवामृत, दशपर्णी अर्क इत्यादी १५०० रु.प्रति युनिट/ प्रति एकर (७५००० रु.प्रति गट)	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत परंपरागत कृषि विकास योजना-सेंद्रिय शेती
११	सेंद्रिय निविष्ठा पुरवठा	निम केक/निम/ऑईल उत्पादन युनिट रु. १००० प्रति शेतकरी ५० शेतकऱ्यांच्या गटासाठी रु. ५००००	
		रायझोबियम पीएसबी,जैविक खते वापर वाढविणे रु. ५०० प्रति एकर (रु. २५००० प्रति गट)	
		स्फुरदयुक्त सेंद्रिय खताचा वापर, जिप्समचा वापर १००० रु. प्रति एकर ५० शेतकऱ्यांच्या गटासाठी रु. ५००००	

१२. भू-सुधारणा व शेती पद्धती विकास

१	जमीन आरोग्य पत्रिका वितरण	शेतकऱ्यांना जमिनीतील मातीचे परिक्षण करुन खतमात्रांच्या शिफारशीसह मृद आरोग्य पत्रिका वितरण	जमीन आरोग्य पत्रिका वितरण योजना
२	चोपण जमिन सुधारणा	निविष्ठा खर्चाच्या ५० टक्के व जास्तीत जास्त रु. २५,००० प्रति हे.च्या मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
३	आम्लधर्मिय जमिन सुधारणा	निविष्ठा खर्चाच्या ५० टक्के व जास्तीत जास्त रु. ३,००० प्रति हे.च्या मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
४	फळपीक आधारित शेती पद्धती	निविष्ठा खर्चाच्या ५० टक्के व जास्तीत जास्त रु. २५,००० प्रति हे.प्रति लाभार्थी २ हे. च्या मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
५	दुग्धउत्पादन आधारित शेती पद्धती	गाय/म्हैस खरेदी, पुरक खाद्य व निविष्ठा खर्चाच्या ५० टक्के व जास्तीत जास्त रु. ४०,००० प्रति हे. प्रति लाभार्थी २ हे. च्या मर्यादेत	
६	पशुधन आधारित शेती पद्धती	पशुधन खरेदी पुरक खाद्य व निविष्ठा खर्चाच्या ५० टक्के व जास्तीत जास्त रु. २५,००० प्रति हे. प्रति लाभार्थी २ हे. च्या मर्यादेत	
७	वनिकी आधारित शेती पद्धती	निविष्ठा खर्चाच्या ५० टक्के व जास्तीत जास्त रु. १५,००० प्रति हे. प्रति लाभार्थी २ हे. च्या मर्यादेत	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियानंर्तगत कोरडवाहू क्षेत्र विकास
८	माती तपासणी	रु. १९० प्रति नमुना प्रमाणे २१ नमुन्यांसाठी रु. ३९९० प्रति गट	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत पंरपरागत कृषि विकास योजना-सेंद्रिय शेती

१३. पिक व शेतकरी विमा

१	नारळ बागांना नैसर्गिक व इतर कारणांमुळे होणाऱ्या नुकसानीपासुन संरक्षण देणे.	४ ते १५ वर्षे -रु. ९.०० विमा हप्ता प्रति झाड/प्रति वर्ष १६ ते ६० वर्षे -रु. १४.०० विमा हप्ता प्रति झाड/प्रति वर्ष	नारळ विकास मंडळामार्फत नारळ विमा योजना
२	नैसर्गिक आग, विज कोसळणे, गारपीट. चक्रीवादळ, अतिवृष्टी, पूर,भूस्खलन, दुष्काळ, कीड व रोग इ. मुळे होणाऱ्या पिकाच्या नुकसानीस विमा संरक्षण	विमा हप्ता दर : खरीप तृणधान्ये व कडधान्ये २.५ टक्के (बाजरी ३.५ टक्के), खरीप गळीतधान्ये ३.५ टक्के रब्बी तृणधान्ये, कडधान्ये, गळीतधान्ये २ टक्के (गहू १.५ टक्के) नगदी पिके - ऊस, कापुस व कांदा वास्तवदर्शी दर विमा हप्ता अनुदान : अ) प्रत्येक पीकासाठी वेगवेगळा विमा हप्ता असून राज्यातील अल्प व अत्यल्प भूधारकांसाठी पीक विमा हप्ता रक्कमेत १० टक्के अनुदान देण्यात येते. (केंद्र व राज्य समप्रमाणात) ब) विदर्भ पॅकेज- विदर्भातील ६ जिल्हयांसाठी (बुलडाणा, अमरावती, अकोला, वाशिम, यवतमाळ व वर्धा) राज्य शासनाने घोषित केलेल्या विशेष पॅकेजनुसार कपाशी पिकासाठी अल्प व अत्यल्प भूधारकांसाठी पीक विमा हप्ता रक्कमेत ७५ टक्के अनुदान देण्यात येते, तर इतर शेतकऱ्यांना ५० टक्के अनुदान राज्य शासनामार्फत देण्यात येते. तसेच इतर अधिसूचित पिकांसाठी अल्प व अत्यल्प भूधारकांसाठी पीक विमा हप्ता रक्कमेत ५० टक्के अनुदान देण्यात येते.	राष्ट्रीय कृषि विमा योजना

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
३	अपुरा पाऊस, पावसात खंड/ वितरण,अती पाऊस, धुके, तापमान व सापेक्ष आर्द्रता इ. बाबींपासुन पिकाचे नुकसान झाल्यास योजनेच्या तरतुदीप्रमाणे विमा संरक्षण	**विमा हप्ता दर विमा हप्ता अनुदान (केंद्र व राज्य ५० : ५०)** २ टक्के पर्यंत- नाही २ ते ५ टक्के- २५ टक्के (शेतकऱ्यांनी किमान २ टक्के विमा हप्ता भरणे आवश्यक आहे.) ५ ते ८ टक्के- ४० टक्के (शेतकऱ्यांनी किमान ३.७५ टक्के विमा हप्ता भरणे आवश्यक आहे.) ८ टक्के पेक्षा जास्त- ५० टक्के (शेतकऱ्यांनी किमान ४.८ टक्के व जास्तीत जास्त ६ टक्के विमा हप्ता भरणे आवश्यक आहे.)	हवामान आधारीत पीक विमा योजना
४	फळपिकासाठी विमा मृग बहार (संत्रा,पेरु,मोसंबी)	अधिसूचित फळ पिकासाठी विमा हप्ता (कमीत कमी ४.८ ते ६ टक्के पर्यंत)	हवामान आधारीत फळपिक विमा योजना
५	शेतकरी अपघात विमा	शेतकऱ्याचा अपघाती मृत्यू झाल्यास रक्कम रु. १.०० लाख व अपंगत्व आल्यास रु. ०.५० लाख विमा संरक्षण	शेतकरी जनता अपघात विमा योजना

१४. निविष्ठा

	एकात्मिक अन्नद्रव्ये / कीड व्यवस्थापन प्रोत्साहन	प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त ४ हेक्टर क्षेत्रासाठी खर्चाच्या ३० टक्के जास्तीत जास्त रु. १२०० प्रति हेक्टर अनुदान.	एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान
		सुक्ष्म मुलद्रव्ये / पीक संरक्षण औषधे / तण नाशके पुरवठा किंमतीच्या ५० टक्के रु. ५०० मर्यादेत	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
		जिप्सम/सल्फर पुरवठा- प्रति हेक्टर रु. ७५० किंवा किंमतीच्या ५० टक्के	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये/राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्ये)
		जैविक खते पुरवठा- किंमतीच्या ५० टक्के रु. ३०० प्रति हे. मर्यादेत	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये/राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (कडधान्ये)
		जैविक कीड नियंत्रण (एनपीव्ही)-किंमतीच्या ५० टक्के रु. ५०० हे. मर्यादेत	राष्ट्रीय तेलबिया अभियान : गळीतधान्ये
		सुक्ष्म मुलद्रव्ये / पीक संरक्षण औषधे / तणनाशके पुरवठा- किंमतीच्या ५० टक्के रु. ५०० हे. मर्यादेत	राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अभियान (भात/गहू/कडधान्य)
		आपत्कालीन परिस्थितीत ५० टक्के अनुदानावर औषधे पुरवठा (रु. ७५० प्रति हे. मर्यादेत)	फलोत्पादन पिकावरील कीड रोग सर्वेक्षण सल्ला व व्यवस्थापन प्रकाल्प
		प्रति हेक्टरी रु. २५,६५७ खर्चाच्या पॅकेजची अंमलबजावणी.	केळीवरील करपा रोग (सिगॅटोका) नियंत्रण

१५.   कृषि विषयक पुरस्कार

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
१	विविध कृषि पुरस्कार व पीक स्पर्धा विजेते शेतकऱ्यांचा सत्कार (रु. प्रती पुरस्कार)	डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषिरत्न पुरस्कार (एकुण पुरस्कार संख्या– १) रु. ७५,०००/–	विविध कृषि पुरस्कार व पीक स्पर्धा विजेते शेतकऱ्यांचा सत्कार करण्याची योजना
		वसंतराव नाईक कृषिभूषण पुरस्कार (एकुण पुरस्कार संख्या– १०) रु. ५०,०००/–	
		जिजामाता कृषिभुषण पुरस्कार (एकुण पुरस्कार संख्या– ५) रु. ५०,०००/–	
		वसंतराव नाईक शेतीमित्र पुरस्कार (एकुण पुरस्कार संख्या– ३) रु. ३०,०००/–	
		वसंतराव नाईक शेतीनिष्ठ शेतकरी पुरस्कार (एकुण पुरस्कार संख्या– २५) रु. ११,०००/–	
		राज्यस्तरीय पीकस्पर्धा विजेते शेतकरी : प्रथम क्रमांक– रु. १०,०००/– व्दितीय क्रमांक– रु. ७,०००/– तृतीय क्रमांक– रु. ५,०००/–	

१६.   शेतकरी उत्पादक कंपनीसाठी अर्थसहाय्य योजना

१	शेतकरी गट संघटन	अ) क्षमता बांधणी – रु.५०००/प्रति गट/प्रति वर्ष	राज्याच्या कृषि विस्तार यंत्रणांना विस्तार विषयक सुधारणांसाठी अर्थसहाय्य (आत्मा)
		ब) फिरता निधी – रु.१००००/प्रति गट/प्रति वर्ष	राज्याच्या कृषि विस्तार यंत्रणांना विस्तार विषयक सुधारणांसाठी अर्थसहाय्य (आत्मा)
		क) अन्न सुरक्षा गट (फक्त महिलांकरिता)– रु.१००००/ प्रति गट/प्रति वर्ष	कृषि विस्तार यंत्रणांना विस्तार विषयक सुधारणांसाठी अर्थसहाय्य (आत्मा)
२	उपजिवीका कार्यक्रम (एकुण प्रकल्पाच्या १९ टक्के रक्कम)	भुमिहीन/मत्ताहिन (९ टक्के) रु. २५,००० फिरतानिधी बचत गटांसाठी, रु. १०,००० व्यक्तीक लाभार्थी फिरता निधी इतर स्थानिक व्यवसायासाठी, रु. २०,००० पर्यंत अनुदान, बचत गटासाठी भुमी व मत्ता (१० टक्के) सुक्ष्म उद्योजकता वाढविणेसाठी रु. २४,००० गावातील उपभोक्ता गटाच्या समुहास (कृषि व अनुषंगिक व्यवसाय यांत्रिकीकरणासाठी)	एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम
३	शेतकरी उत्पादक कंपनीला अर्थसहाय्य	पात्रताधारक उत्पादक कंपनीस त्यांच्या एकूण समभागा एवढा निधी मिळण्यास मदत होते. कमाल रक्कम रु.१० लाख प्रति शेतकरी उत्पादक कंपनी	समभाग निधी योजना (Equity Grant Scheme)

अ.क्र	शेतकऱ्यांना मिळणारे लाभ	लाभाचे निकष	योजना
४	शेतकरी उत्पादक कंपनीला पतहमी	पात्र कर्ज पुरवठादार संस्थांनी शेतकरी उत्पादक कंपन्यांना करावयाच्या तारणमुक्त कर्ज पुरवठयामधील धोके कमी करण्यासाठी रु.१००.०० लाख रुपयापर्यंत पत हमीची सुरक्षा	पत हमी निधी योजना (Credit Guarantee Fund Scheme)
५	कृषि उद्योगासाठी बिनव्याजी भांडवल कर्ज	कृषि प्रकल्पाची किंमत ही सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी किमान रु.१५.०० लाख किंवा त्यापेक्षा जास्त व अनुसूचित म्हणून मागास जिल्हयांमध्ये प्रकल्प किंमत रु.१०.०० लाख असेल तर कृषि प्रकल्पामधील उद्योजकांनी स्वत: केलेल्या गुंतवणूकीच्या २६ टक्के तसेच शेतकरी उत्पादक कंपनीने पुरस्कृत केलेल्या कृषि उद्योगास त्यांच्या स्वगुंतवणुकीच्या किमान ४० टक्के बिनव्याजी भांडवली अर्थ सहाय्य . बिनव्याजी भांडवली अर्थ सहाय्याची अधिकतम मर्यादा ही रु.५०.०० लाख पर्यंतच असेल.	कृषि उद्योगासाठी बिनव्याजी भांडवल कर्ज योजना (Venture Capital Assistance Scheme for Agribusiness Development)

१७. अनुसूचित जाती /जमातीच्या लाभार्थ्यांसाठी विशेष योजना

१	जमीन सुधारणा (१ हेक्टर मर्यादेत)	१०० टक्के किंवा एक हेक्टर क्षेत्राकरीता रु.४०,०००/- च्या मर्यादेत मृद संधारण निकषानुसार	विशेष घटक योजना/ अनुसूचित जमाती उपयोजना (क्षेत्रांतर्गत व क्षेत्राबाहेरील)
२	निविष्ठा वाटप (१ हेक्टर मर्यादेत)	१०० टक्के किंवा रु.५०००/-च्या मर्यादेत	
३	पीक संरक्षण/शेतीची सुधारित अवजारे	१०० टक्के किंवा रु.१०,०००/-च्या मर्यादेत	
४	बैलजोडी/ रेडेजोडी	१०० टक्के किंवा रु. ३०,०००/-च्या मर्यादेत	
५	बैलगाडी	१०० टक्के किंवा रु. १५,०००/-च्या मर्यादेत	
६	जुनी विहिर दुरुस्ती	१०० टक्के किंवा रु.३०,०००/- च्या मर्यादेत ,	
७	इनवेल बोअरिंग	१०० टक्के किंवा रु.२०,०००/- च्या मर्यादेत नाबार्डच्या निकषानुसार.	
८	पाईप लाईन	१०० टक्के किंवा ३०० मीटरपर्यंत रु.२०,०००/- च्या मर्यादेत. नाबार्डच्या निकषानुसार	
९	पंपसंच	१०० टक्के किंवा रु.२०,०००/- च्या मर्यादेत	
१०	नवीन विहिर	१०० टक्के किंवा रु. ७०,०००/- ते रु.१,००,०००/- च्या मर्यादेत(रोहयो योजनेनुसार)	
११	शेततळे	१०० टक्के किंवा रु.३५०००/- मृदसंधारणाच्या निकषानुसार	
१२	परसबाग कार्यक्रम (फलोत्पादन विभागाच्या निकषानुसार)	१०० टक्के किंवा रु.२००/- प्रती लाभार्थी	
१३	तुषार/ ठिबक सिंचनसंच पुरवठा	१०० टक्के किंवा रु. २५०००/- प्रती हेक्टर च्या मर्यादेत	
१४	ताडपत्री	१०० टक्के किंवा रु. १००००/-मर्यादेत	विशेष घटक योजना

मागील पानावर नमूद केलेल्या घटकांपैकी लाभार्थीच्या मागणीनुसार आवश्यक त्या घटकांचा लाभ देण्यात येतो. विशेष घटक योजनेसाठी लाभार्थींची वार्षिक उत्पन्न मर्यादा रु.५०,०००/- आहे. तसेच आदिवासी उपाययोजना (क्षेत्रांतर्गत व क्षेत्राबाहेरील) योजनेसाठी लाभार्थ्यांची वार्षिक उत्पन्न मर्यादा रु. २५, ०००/- आहे. नविन विहीर घटकांचा लाभ घेणाऱ्या लाभार्थींना उच्चतम लाभ मर्यादा रु. ७०,०००/- ते १,००,०००/- पर्यंत अनुज्ञेय आहे. सदर लाभार्थींना इतर घटकांचा लाभ अनुज्ञेय नाही. नविन विहीर घटकाव्यतिरिक्त इतर घटकांचा लाभ घेणाऱ्या लाभार्थींना रु.५०,०००/-मर्यादेपर्यंत अनुदान अनुज्ञेय आहे. ही योजना कृषि विकास अधिकारी, जिल्हा परिषद यांचे मार्फत राबविण्यात येते.

कृषि विभागाच्या विविध योजनातंर्गत समाविष्ट जिल्हे

अ.क्र.	योजना	जिल्हे
१	राष्ट्रीय अन्न सुराक्षा अभियान - भात	नाशिक, पुणे, सातारा, नागपूर, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली.(८)
२	राष्ट्रीय अन्न सुराक्षा अभियान - गहु	बीड, सोलापूर, नागपूर.(३)
३	राष्ट्रीय अन्न सुराक्षा अभियान - कडधान्य	ठाणे, पालघर, रायगड, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, हिंगोली, नांदेड, उस्मानाबाद, लातूर, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली.(३२)
४	एकात्मिक भात विकास कार्यक्रम (राकृवियो)	ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, सांगली, कोल्हापूर(७)
५	संकरित तूर उत्पादन कार्यक्रम (राकृवियो)	ठाणे, पालघर, रायगड, नाशिक, नंदुरबार, जळगांव, औरंगाबाद, जालना, बीड, उस्मानाबाद, लातूर, परभणी, नांदेड, हिंगोली, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली.(२४)
६	आंतरपीक पध्द्तीने कडधान्य लागवड कार्यक्रम (राकृवियो)	ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, हिंगोली, नांदेड, उस्मानाबाद, लातूर, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, चंद्रपूर(२८)
७	राष्ट्रीय गळीतधान्य लघुअभियान (NMOOP)	नाशिक, धुळे, अहमदनगर, पुणे, सांगली, बीड, परभणी, हिंगोली, नांदेड, उस्मानाबाद, लातूर, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, चंद्रपूर.(१८)
८	राष्ट्रीय वृक्षजन्य तेलबिया लघुअभियान (NMOOP)	ठाणे, पालघर, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, नाशिक, धुळे, नंदुरबार.(७)
९	राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा अभियान भरडधान्य	पुणे, सोलापूर, अहमदनगर, सातारा, सांगली, औरंगाबाद, बीड, उस्मानाबाद (८)
१०	सघन कापूस विकास कार्यक्रम-(राकृवियो)	नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, अहमदनगर, औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, उस्मानाबाद, नांदेड, हिंगोली.(१२)
११	सघन कापूस विकास कार्यक्रम (राअसुअ)	बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, चंद्रपूर.(८)
१२	ऊस उत्पादकता कार्यक्रम (राअसुअ)	ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, हिंगोली, नांदेड, उस्मानाबाद, लातूर, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, चंद्रपूर.(२८)

कृषि विभागाच्या विविध योजनातंर्गत समाविष्ट जिल्हे		
अ.क्र.	**योजना**	**जिल्हे**
१३	ऊस विकास प्रकल्प (राकृवियो)	औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, हिंगोली, नांदेड, उस्मानाबाद, लातूर.(८)
१४	दारिद्र्य रेषेच्या वर आणण्यासाठी आदिवासी क्षेत्रातील शेतकऱ्यांना आर्थिक सहाय्य (टि.एस.पी.)	ठाणे, पालघर, रायगड, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, अहमदनगर, पुणे, अमरावती, यवतमाळ, नांदेड, नागपूर, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली.(१६)
१५	दारिद्र्य रेषेच्या वर आणण्यासाठी आदिवासी क्षेत्राबाहेरील शेतकऱ्यांना आर्थिक सहाय्य (ओ.टि.एस.पी.)	ठाणे, पालघर, रायगड, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, हिंगोली, नांदेड, उस्मानाबाद, लातूर, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली.(२९)
१६	हवामानााधारित फळ पिक विमा योजना	नाशिक, जळगांव, अहमदनगर, पुणे, औरंगाबाद, जालना, हिंगोली, बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, (१४)
१७	प्रधानमंत्री सिंचाई योजना	ठाणे, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, हिंगोली, नांदेड, उस्मानाबाद, लातूर(२२)
१८	सूक्ष्म सिंचन (व्हीआयआयडीपी) विदर्भ सघन सिंचन कार्यक्रम	बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ, नागपूर, वर्धा, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली.(११)
१९	सूक्ष्म सिंचन योजना (राकृवियो)	नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगांव, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, औरंगाबाद, जालना, बीड, परभणी, हिंगोली, नांदेड, उस्मानाबाद, लातूर.(१८)
२०	पडकई योजना	पुणे, नाशिक, अहमदनगर, ठाणे, पालघर, नंदुरबार, धुळे, नांदेड, अमरावती.(९)
२१	दारिद्र्य रेषेच्या वर आणण्यासाठी अनुसूचित जाती उप- योजनेंतर्गत शेतकऱ्यांना आर्थिक सहाय्य (एस.सी.पी.)	राज्यातील मुंबई शहर व मुंबई उपनगर हे जिल्हे वगळता उर्वरित सर्व जिल्हयांसाठी लागू आहे.
२२	कोरडवाहू शेती अभियान	
२३	राष्ट्रीय शाश्वत शेती अभियान अंतर्गत कोरडवाहू क्षेत्र विकास उपअभियान	
२४	राष्ट्रीय कृषि विमा योजना	
२५	शेतकरी वैयक्तीक अपघात विमा योजना	
२६	राष्ट्रीय कृषि विस्तार व तंत्रज्ञान अभियान अंतर्गत कृषि यांत्रिकीकरण उपअभियान	
२७	जमीन आरोग्य सुधारणा कार्यक्रम (SHIP)	
२८	रोहयो फळबाग योजना	

कृषि विभागाच्या विविध योजनातंर्गत समाविष्ट जिल्हे		
अ.क्र.	**योजना**	**जिल्हे**
२९	फलोत्पादन पिक संरक्षण	राज्यातील मुंबई शहर व मुंबई उपनगर हे जिल्हे वगळता उर्वरित सर्व जिल्हयांसाठी लागू आहे.
३०	विविध कृषि पुरस्कार	
३१	परंपरागत कृषि विकास योजना (सेंद्रिय शेती)	
३२	महात्मा ज्योतिबा फुले जल व भुमी संधारण अभियान	

कोणत्याही महिन्यापासून वर्गणीदार होता येते.

आधुनिक व्यापारी शेतीचे मासिक

बळीराजा

१९७० पासून शेतकरी बांधवांच्या सेवेत

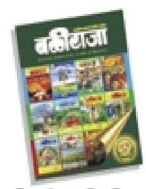

वर्गणीचे दर

वर्गणीची मुदत	रुपये
एक वर्ष	रु. ४००/-
दोन वर्ष	रु. ७५०/-
तीन वर्ष	रु. ११००/-
पाच वर्ष	रु. १८००/-

वर्गणी मनिऑर्डर / डिमांड ड्राफ्टव्दारे
एम आर अ‍ॅग्रो इन्फॉर्मेटिक्स प्रा.लि. पुणे
या नावाने खालील पत्त्यावर पाठवावी किंवा आपली वर्गणी आपण बँक ऑफ इंडिया किंवा बँक ऑफ बडोदा शाखेत आमच्या पुढील खाते क्रमांकावर जमा करू शकता.
बँक ऑफ इंडिया : खाते क्रमांक: ०५१४२०११००००६८८
बँक ऑफ बडोदा : खाते क्रमांक: ०४५१०२००००००७६२
पैसे जमा केल्यावर कृपया आमच्या कार्यालयाला फोन करून आपले नाव व पत्ता कळवावा.

आमच्या मराठी भाषेतील शेती विषयक व्हिडीओ सीडीज्

• उसाचे हेक्टरी २५० टन उत्पादन	₹ १७०/-	• फायदेशीर म्हैस पालन	₹ ९९/-
• उसाचा खोडवा, भरपूर मिळवा	₹ १७०/-	• आधुनिक कोंबडी पालन ब्रॉयलर	₹ ९९/-
• आल्याची व्यापारी लागवड	₹ ९९/-	• व्यावसायिक शेळी व्यवस्थापन	₹ ९९/-
• सेंद्रिय शेतीवरील व व्हिडीओ सीडी	₹ ९९/-	• दूध आणि दुग्धव्यवसाय (संकरित गाय)	₹ ९९/-
• टोमॅटो लागवड	₹ ९९/-	• द्राक्षातील कीड व्यवस्थापन	₹ २००/-
• एकात्मिक कीड नियंत्रण	₹ ९९/-	• व्यावसायिक बेदाणे निर्मिती	₹ २००/-
• डाळिंब आधुनिक लागवड	₹ ९९/-	• निर्यातक्षम द्राक्ष उत्पादन	₹ २००/-
• केळीची व्यापारी लागवड	₹ ९९/-	• द्राक्षातील रोग व्यवस्थापन(भाग १ केवडा)	₹ २००/-
• झेंडू लागवड	₹ ९९/-	• द्राक्षातील अन्नद्रव्य व पाणी व्यवस्थापन	₹ २००/-
• मोगरा लागवड	₹ ९९/-	• नवीन द्राक्ष बाग लागवड	₹ २००/-
• कापूस लागवडीचे आधुनिक तंत्र	₹ ९९/-		

वरील व्हिडीओ सीडीज् घरपोच मिळणेकरिता किंमतीवर ₹ ५०/-(पोस्टींग चार्ज) जादा पाठवावेत.

कृपया आपली मनिऑर्डर अ‍ॅग्रो इंडिया असोसिएटस् या नावे खालील पत्त्यावर पाठवावी किंवा आपली रक्कम आमच्या सिंडिकेट बँक खाते क्र. ५३२०१०१०००३६५९ मध्येही जमा करू शकता.

एम आर अ‍ॅग्रो इन्फॉर्मेटिक्स प्रा.लि.

शिवकाशी अपार्टमेंट, फ्लॅट नं.६, दुसरा मजला, शिर्के बंगल्याजवळ, आपटे रोड शेजारी,१२०४/३१,शिवाजीनगर, पुणे ४११००४
फोन: (०२०)२५५३२०६५,२५५३२१२७, मो.९४२२३१८४७८,Email : agroindiapune@gmail.com.

शहरी भागासाठी थेट शेतमाल विक्री योजना

शेतकऱ्यांनी उत्पादित केलेल्या भाजीपाल्याला चांगला दर मिळण्यासाठी आणि ग्राहकांना वाजवी दरात चांगला भाजीपाला उपलब्ध होणे आवश्यक आहे. शेतमाल विक्रीच्या साखळीतील मध्यस्थांची संख्या प्रत्येकाचा नफा विचारात घेता भाजीपाल्याच्या किमती दुपटी तिपटीने वाढतात. ग्राहकांना वाजवी दरात भाजीपाला उपलब्ध होत नाही. याकरिता 'राष्ट्रीय कृषी विकास योजने' अंतर्गत शहरी भागासाठी थेट भाजीपाला पुरवठा योजना कार्यन्वित करण्यात आली आहे. ही योजना राबविताना मध्यस्थांची संख्या कमी करुन भाजीपाल्याचे काढणीनंतर होणारे नुकसान कमी होऊन, ग्राहकांना योग्य वजनाचा ताजा भाजीपाला वाजवी दरात उपलब्ध करुन देण्याचा प्रयत्न आहे.

या योजनेतील विपणनाच्या पद्धती खालीलप्रमाणे...

१. मोठ्या शहरांजवळील शेतकऱ्यांनी स्वत: अथवा गटाने भाजीपाला विक्री करणे

२. शेतकरी गटाने मोठ्या शहरातील किरकोळ/ घाऊक विक्रेते यांना थेट भाजीपाला विक्री करणे.

३. शेतकरी गटाने शहरातील बचत गट / संस्था यांच्या मदतीने भाजीपाला विक्रीचे नियोजन करणे.

४. मोठ्या शहरात नेमणूक केलेले संकलक (Aggregator) यांचे द्वारे थेट भाजीपाला विक्री करणे.

थेट भाजीपाला विक्रीसाठी कार्यपद्धतीतील टप्पे

१. भाजीपाला उत्पादक शेतकऱ्यांचे गट तयार करणे.

२. शहरातील गृहनिर्माण संस्था/ महानगर व नगरपालिका क्षेत्रातील सार्वजनिक जागी भाजीपाला विक्रीसाठी परवानगी प्राप्त करणे.

३. परवानगी मिळालेल्या जागांवर शेतकरी गटांची विक्रीसाठी सांगड घालून देणे.

४. शेतकरी गटांमार्फत होणाऱ्या विक्रीवर देखरेख, नियंत्रण ठेवणे, सुसूत्रता राखून त्यातील त्रुटी दूर करणे.

५. भाजीपाला विक्रीसाठी संकलक (Aggregator) यांची नेमणूक करणे.

विक्री व्यवस्थापन घटकांतर्गत खालील बाबींचा समावेश आहे

१. संकलन व प्रतवारी केंद्र उभारणी

२. वातावरण नियंत्रित किरकोळ भाजीपाला विक्री केंद्र उभारणी

३. मोटराईज्ड व्हेंडिंग कार्ट

४. स्थायी/फिरते विक्री केंद्र उभारणी

शहरी भागात भाजीपाला पुरवठा प्रकल्प योजना ही मुंबई, पुणे व नागपूर या तीन शहरासाठी लागू असून, या तीन शहरांना भाजीपाला पुरवठा करणारे जिल्हे

१. पुणे शहर – पुणे, सातारा, सांगली, अहमदनगर व सोलापूर

२. मुंबई शहर – पुणे, नाशिक, ठाणे, रायगड, अहमदनगर

३. नागपूर शहर – नागपूर, वर्धा, यवतमाळ, गोंदिया भंडारा, गडचिरोली, अमरावती, चंद्रपुर.

वरील तीन शहरांसाठी व त्याला जोडून दिलेल्या जिल्ह्यांमध्ये विक्री व्यवस्थापन घटकांतर्गत बाबी राबविण्यासाठीचे कामकाज कृषी पणन मंडळाकडे देण्यात आले आहे. वरील घटकांचा लाभ घेण्यासाठीची योजनेचा तपशील खालील प्रमाणे आहे.

१. संकलन व प्रतवारी केंद्र उभारणी – राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेंतर्गत शहरी भागासाठी भाजीपाला पुरवठा करण्यासाठी शेतकरी गट, शेतकरी समूह, शेतकरी कंपन्या यांच्याकडील भाजीपाला संकलित व प्रतवारी करून, तो निवडलेल्या भागामध्ये विक्रीसाठी पुरवठा करण्यासाठी संकलन व प्रतवारी केंद्रांची उभारणी करावयाची आहे. हे संकलन व प्रतवारी केंद्राची उभारणी उत्पादन स्तरावर अथवा निवडलेल्या शहरात करता येते.

पात्र लाभार्थी – भाजीपाला उत्पादक शेतकरी गट, शेतकरी उत्पादक समूह, भाजीपाला उत्पादक गटाच्या वतीने पुरस्कृत केलेला लघू विक्री व्यावसायिक, ग्रीगेटर म्हणून मान्यता प्राप्त व्यक्ती / संस्था, सहकारी संस्था, खाजगी फर्म, विश्वस्त संस्था, स्वयंसहायता गट, सार्वजनिक क्षेत्रातील नोंदणीकृत कंपन्या.

अर्थसहाय्याचे स्वरूप – जागा स्वत:ची असल्यास प्रकल्प खर्च रू.८ लाख गृहीत धरून त्याचे ५० टक्के अथवा संकलन व प्रतवारी केंद्र उभारणीसाठी लाभार्थ्यांकडे जास्तीत जास्त रू.४ लाख अनुदान देय होते. जागा किमान ५ वर्षेपेक्षा जास्त कालावधीसाठी भाड्याने घेतली असल्यास प्रकल्प खर्च रक्कम रू.४ लाख गृहीत धरून, त्याचे ५० टक्के अथवा जास्तीत जास्त रू.२ लाख अनुदान देय होते. या प्रकारात हा प्रकल्प किमान ५ वर्षे चालविणार असल्याबाबतचे हमीपत्र देणे लाभार्थ्यांवर बंधनकारक आहे.

उभारवायच्या सुविधा – संकलन व प्रतवारी केंद्राचे बांधकाम, प्लॅस्टिक क्रेट, वजन काटे, पॅकिंग मशीन, ग्रेडिंग मशीन, वॉशिंग टब्स, टेबल्स, ड्राईंग फॅन्स, कटींग मशीन, ताडपत्री, संगणक व प्रिंटर, विद्युतीकरण इ. सुविधांची उभारणी या अंतर्गत करावयाची आहे.

२. वातावरण नियंत्रित किरकोळ विक्री केंद्र उभारणी – या योजनेंतर्गत शेतकरी गट, शेतकरी समूह, शेतकरी कंपन्या यांच्याकडील भाजीपाला निवडलेल्या शहरांमध्ये वातावरण नियंत्रित किरकोळ विक्री केंद्रांमार्फत विक्री करणे.

पात्र लाभार्थी – भाजीपाला उत्पादक शेतकरी गट, शेतकरी उत्पादक समूह, भाजीपाला उत्पादक गटाच्या वतीने पुरस्कृत केलेला लघू विक्री व्यावसायिक, ग्रीगेटर म्हणून मान्यता प्राप्त व्यक्ती / संस्था, सहकारी संस्था, खाजगी फर्म, विश्वस्त संस्था, स्वयंसहायता गट, सार्वजनिक क्षेत्रातील नोंदणीकृत कंपन्या.

अर्थसहाय्याचे स्वरूप – लाभार्थ्यांकडे जागा स्वत:ची असल्यास प्रकल्प खर्च रू.१० लाख गृहीत धरून त्याचे ४० टक्के अथवा जास्तीत

जास्त रू.४ लाख अनुदान देय आहे. यामध्ये प्रकल्पाचा बांधकाम खर्च प्रकल्प खर्चाचे ५५ टक्के व इतर आनुषंगिक बाबींसाठी ४५ टक्के खर्च करणे आवश्यक आहे. लाभार्थ्यांकडे स्वत:ची जागा नसल्यास किमान ५ वर्षापेक्षा जास्त कालावधीसाठी जागा भाड्याने घेऊन प्रकल्प उभारणी करता येतो. यामध्ये भाड्याने प्रकल्प खर्च रक्कम रू.५ लाख गृहीत धरून, त्याचे ४० टक्के अथवा जास्तीत जास्त रू.२ लाख अनुदान देय आहे. या प्रकारात सदर प्रकल्प किमान ५ वर्षे चालविणार असे हमीपत्र देणे लाभार्थीवर बंधनकारक आहे.

उभारवायच्या सुविधा – वातावरण नियंत्रित केंद्रासाठी दुकानाचे बांधकाम, आवश्यक फर्निचर, वातानुकूलित सुविधा, प्लॅस्टिक क्रेट, इलेक्ट्रॉनिक वजन काटे, वातावरण नियंत्रित बॉक्स, रॅक्स, बिलिंग मशीन, संगणक व प्रिंटर, विद्युतीकरण इ.

३) मोटराईज्ड व्हेंडिंग कार्ट – या योजनेसाठी शेतकरी गट, शेतकरी समूह, शेतकरी कंपन्या यांचे कडील भाजीपाला निवडलेल्या शहरांमध्ये थेट ग्राहकांना मोबाईल व्हॅन मार्फत विक्री / पुरवठा करण्यासाठी वापर करणे

पात्र लाभार्थी – भाजीपाला उत्पादक शेतकरी गट, शेतकरी उत्पादक समूह, भाजीपाला उत्पादक गटाचे वतीने पुरस्कृत केलेला लघू विक्री व्यावसायिक, ग्रीगेटर म्हणून मान्यता प्राप्त व्यक्ती / संस्था, सहकारी संस्था, खाजगी फर्म, विश्वस्त संस्था, स्वयंसहायता गट, सार्वजनिक क्षेत्रातील नोंदणीकृत कंपन्या.

अर्थसहाय्याचे स्वरूप – मोटराईज्ड व्हेंडिंग कार्ट खरेदीसाठी प्रकल्प खर्च मर्यादा रू.४ लाख गृहीत धरून, त्याचे ५० टक्के अथवा जास्तीत जास्त रू.२ लाख इतके अनुदान देय आहे.

उभारावायच्या सुविधा – प्रत्यक्ष गाडी खरेदी करून, त्यामध्ये भाजीपाला विक्रीच्या अनुषंगाने उभारवयाच्या सुविधा जसे शटर, रॅक्स, प्लॅस्टिक क्रेट, इलेक्ट्रॉनिक वजन काटे, आवश्यकतेनुसार वातानुकूलित यंत्रणा बिलिंग मशीन, विद्युतीकरण इ.

४. स्थायी/ फिरते भाजीपाला विक्री केंद्र – या योजनेंतर्गत शहरी भागासाठी शेतकरी गट, शेतकरी समूह, शेतकरी कंपन्या यांच्याकडील भाजीपाला निवडलेल्या शहरांमध्ये थेट ग्राहकांना स्थायी अथवा फिरते केंद्रामार्फत विक्री/करणे.

पात्र लाभार्थी – भाजीपाला उत्पादक शेतकरी गट, शेतकरी उत्पादक समूह, भाजीपाला उत्पादक गटाचे वतीने पुरस्कृत केलेला लघू विक्री व्यावसायिक, ग्रीगेटर म्हणून मान्यता प्राप्त व्यक्ती / संस्था, सहकारी संस्था, खाजगी फर्म, विश्वस्त संस्था, स्वयंसहायता गट, सार्वजनिक क्षेत्रातील नोंदणीकृत कंपन्या.

अर्थसहाय्याचे स्वरूप – स्थायी/फिरते विक्री केंद्र उभारणीसाठी प्रकल्प खर्च मर्यादा रू.३०,०००/– गृहीत धरून, त्याचे ५० टक्के अथवा जास्तीत जास्त रू.१५,०००/– लाख इतके अनुदान देय आहे.

उभारवायच्या सुविधा – स्थायी/फिरते विक्री केंद्र उभारणीमध्ये रॅक्स/विक्री कट्टा/ट्रॉली/हातगाडी, प्लॅस्टिक क्रेट, वजन काटे, कुलिंग चेंबर, पॅकिंग मशीन, बिलिंग मशीन इ.

या योजनेचा लाभ घेताना लाभार्थीने त्यात ज्या विक्री व्यवस्थापन घटकांतर्गत लाभ घ्यावयाचा आहे. त्यासाठी सुविधा उभारण्याकरिता पूर्व परवानगीकरिता अर्ज आवश्यक कागदपत्रांसह सादर करावयाचा असून, पूर्व परवानगी नंतरच सुविधांची सुधारणा करावयाची आहे. तसेच पुणे, मुंबई, आणि नागपूर या शहरांसाठी भाजीपाला पुरवठा करण्यासाठी निश्चित करण्यात आलेल्या जिल्ह्यांसाठी संकलन व प्रतवारी केंद्र उभारणी तसेच मोटाराईज्ड व्हेडींग कार्ट या दोन घटकांसाठीच अनुदान देय आहे. मोटाराईज्ड व्हेडींग कार्ट घटकांअंतर्गत लाभ घेणाऱ्या लाभार्थीला भाजीपाला विक्री ही त्याचा जिल्हा ज्या शहरासाठी भाजीपाला पुरवठा करणारा जिल्हा म्हणून निवडलेला आहे. त्या शहरातच (पुणे/मुंबई/नागपूर) करावयाची आहे.

पूर्व परवानगीसाठी अर्ज करताना सादर करावयाची कागदपत्रे...

१. गटाचे नोंदणी प्रमाणपत्र झेरॉक्स
२. गटाचे अध्यक्ष, सचिव व सदस्यांची यादी (सोबत जोडलेल्या नमुन्यात)
३. गटाचे अध्यक्षाचे फोटो ID, गटाचे बँक पासबुक झेरॉक्स
४. लाभार्थीचे फोटो ID व त्याचे बँक पासबुक झेरॉक्स
५. गटाचा ठराव (सोबत जोडलेल्या नमुन्यानुसार)
६. शहरात भाजीपाला विक्री करण्यासाठी भाजीपाला पुरवठ्या बाबतची माहिती (Backword Linkages)
७. शहरात भाजीपाला विक्री करण्यासाठी केलेली उपाय योजना (Forward Linkages)
८. तालुका कृषी अधिकारी/झोनल अधिकारी यांचे शिफारस पत्र
९. रू.१००/– च्या स्टँप पेपरवर करारनामा (नोटराईज्ड केलेला)
१०. रू.१००/– च्या स्टँप पेपरवर हमीपत्र
११. लाभार्थी हा गटातील सदस्य नसल्यास व त्यास गटाने पुरस्कृत केले असल्यास त्यांच्याकडे भाजीपाला विक्रीचे शॉप ॲक्ट लायसन्स असणे आवश्यक.

पूर्व परवानगीसाठी कागदपत्रांची पूर्तता करुन पूर्व परवानगी प्राप्त झाल्यानंतर प्रकल्प उभारणी करावयाची आहे. प्रकल्प उभारणीसाठी झालेल्या खर्चाच्या मूळ बिलांसह प्रकल्पाचे फोटो तसेच इतर आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता केल्यानंतर मोका तपासणी करण्यात येते. त्यानंतर संबधित लाभार्थीस अनुदान देण्यात येते.

पुणे शहरात सध्या कोथरुड, बाणेर येथे शेतकरी आठवडे बाजार सुरु असून याठिकाणी शेतकरी मोठ्या प्रमाणात थेट भाजीपाला विक्रीसाठी येतात. अशा प्रकारचे शेतकरी बाजार, शेतकरी गट / शेतकरी उत्पादक कंपन्या सुरु करु शकतात. तसेच शेतकऱ्यांना थेट ग्राहकांना भाजीपाला विक्रीची सुविधा उपलब्ध करुन देऊ शकतात. शहरी भागासाठी थेट भाजीपाला पुरवठा योजनेचा लाभ जास्तीत जास्त शेतकऱ्यांनी घेऊन, भाजीपाला विक्री मधील मध्यस्थांची संख्या कमी करण्याचा प्रयत्न करावा. त्यामुळे ग्राहकांना ताजा, स्वच्छ भाजीपाला वाजवी दरात उपलब्ध करुन द्यावा.

संपर्क : ०२०–२४५२८२९९

सहकार विभागाच्या योजना

पीक उत्पादन प्रोत्साहन योजना

डॉ. पंजाबराव देशमुख व्याज सवलत योजना : राज्यातील शेतकऱ्यांना सहकारी कृषि संस्थेमार्फत पीक कर्जावरील व्याजदरात वसुलीशी निगडित प्रोत्साहनात्मक सवलत देण्याची ही योजना आहे. या योजनेअंतर्गत सहकारी पतसंस्थेकडून पीक कर्ज घेणाऱ्या व त्याची प्रतिवर्षी ३० जूनपर्यंत संपूर्ण परतफेड करणाऱ्या शेतकऱ्यांना व्याज सवलत देण्यात येते. थकीत कर्जास तसेच मध्यम मुदत व दीर्घ मुदत कर्जाला ही योजना लागू नाही.

पात्र कर्जाची मर्यादा ३ लाख करण्यात आली आहे. ही योजना विविध कार्यकारी सहकारी सेवा संस्था, राष्ट्रीयीकृत बँका, प्रादेशिक ग्रामीण बँका व खासगी बँकांकडून घेतलेल्या अल्प मुदत पीक कर्जासही लागू आहे. त्यानुसार कृषि पतसंस्थांमार्फत व बँकांमार्फत मिळणाऱ्या पीक कर्जावरील व्याजदराशी निगडित व्याज सवलत देण्यात येत आहे. रु. १ लाखापर्यंतच्या पीक कर्जावर वार्षिक ३ टक्के व त्यापुढील रु. ३ लाखांपर्यंतच्या पीक कर्जावर वार्षिक १ टक्का दराने व्याज सवलत लागू आहे.

उपसा जलसिंचन सहकारी संस्थांना अर्थसाह्य : या योजनेअंतर्गत उपसा जलसिंचन संस्थांच्या योजना उभारणीसाठी बँकांनी मंजूर केलेल्या प्रकल्प खर्चाच्या २५ टक्के अथवा रु. १०० लाख यांपैकी जी रक्कम कमी असेल, तितक्या रकमेइतके अनुदान शासनाकडून देण्यात येते. ही रक्कम उपसा जलसिंचन सहकारी संस्थेच्या योजनेस अर्थसाह्य करणाऱ्या बँकेस अदा केली जाते व त्यानंतर कर्जदाराच्या नावावर कर्जाच्या प्रमाणात वर्ग केली जाते. पात्रतेच्या अटी आहेत.

सहा टक्के दराने व्याज परतावा : या योजनेनुसार खरीप व रब्बी हंगामात राज्यातील जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँका, राष्ट्रीयीकृत बँका, खासगी बँका आणि ग्रामीण बँका यांच्याकडून रु. ३ लाखांपर्यंतच्या अल्प मुदत पीक कर्जपुरवठ्यावर बँकांना व्याज परताव्याचा लाभ खालीलप्रमाणे देण्यात येतो...

१. व्याज परताव्याच्या रकमेचा हिशेब कर्ज दिल्याच्या तारखेपासून ते कर्ज परतफेड होणाऱ्या तारखेपर्यंत किंवा सदर कर्ज परतफेडीची मुदत संपेल त्या तारखेपर्यंत यांपैकी जी तारीख आधीची असेल, ती विचारात घेऊन करण्यात येते.

२. ज्या जिल्हा बँका राज्य सहकारी बँकेकडून फेरकर्ज घेतात व ज्या बँकांचे एन.पी.ए.चे प्रमाण २० टक्क्यांपेक्षा कमी आहे, अशा जिल्हा बँकांना राज्य शासनाकडून १.२५ टक्के दराने व्याज परतावा देण्यात येतो. तसेच, ज्या जि.म.स. बँकांचे एन.पी.ए.चे प्रमाण २० टक्क्यांपेक्षा जास्त आहे. त्यांना १.७५ टक्के दराने व्याज परतावा देण्यात येतो. जिल्हा बँकांनी आपल्या स्वनिधीतून सेवा सहकारी संस्थांना केलेल्या पीक कर्जपुरवठ्यावर १.७५ टक्के दराने व्याज सवलत देण्यात येते.

३. राष्ट्रीयीकृत बँका, खासगी बँका व ग्रामीण बँकांनी ६ टक्के व्याजदराने केलेल्या कर्जपुरवठ्यावर राज्य शासनाकडून १ टक्का व्याज परतावा संबंधित बँकांना देण्यात येतो.

सहकार संजीवनी योजना : ही योजना विदर्भातील अमरावती, अकोला, वाशीम, बुलढाणा, यवतमाळ व वर्धा या ६ आत्महत्याग्रस्त जिल्ह्यांतील ८०२ अपात्र संस्थांचे पुररुज्जीवन करण्यासाठी राबविण्यात येते. चालू वर्षात (सन २०१२-२०१३) मागील वर्षाच्या कर्जवाटपाच्या तुलनेत केलेले वाढीव कृषि कर्जवाटपाच्या योजनेच्या २ टक्के किंवा अधिकतम रु. ५० हजार किंवा यापैकी जी रक्कम कमी असेल, ती रक्कम प्रोत्साहनपर अनुदान स्वरूपात देण्यात येते. तसेच, मागील वर्षाच्या तुलनेत चालू वर्षी केलेली वाढीव कृषि कर्ज वसुली रकमेच्या २ टक्के किंवा अधिकतम रु. ५० हजार यांपैकी जी रक्कम कमी असेल, ते प्रोत्साहनपर अनुदान देय होईल. त्याप्रमाणे संस्थेच्या सचिवाला वाढीव कृषि कर्जवाटपापोटी व जून २०११ अखेर केलेल्या वाढीव कृषि वसुलीपोटी संबंधित वर्षात मिळालेल्या एकूण अनुदानाच्या १० टक्के किंवा अधिकतम रु. १० हजार यापैकी जी रक्कम कमी असेल, ती उत्तेजनार्थ बक्षीस देण्यात येईल.

माहितीसाठी संपर्क : ०२०-२६१२२८४६/४७ वि. क्र. २१७ ते २१९

आमच्या कडे सर्व प्रकारचे बि बियाणे, तसेच औषधे व सर्व प्रकारची रासायनिक खते व डिप योग्य दरात मिळतील.

आशिर्वाद कृषी सेवा केंद्र

ता. वाशी, जि. उस्मामाबाद.

प्रो. भांडवले प्रभाकर पांडुरंग
(बी.एस्सी ॲग्री)
मो.नं. ९४२३७१८३३५, ९४२१०९९००८, ९४२३८८६१६१.

भारतातील सर्वात मोठे
कृषिप्रदर्शन

किसान
KISAN

१६-२० डिसेंबर २०१५ - पुणे

नाव नोंदणीसाठी
९५९५ ३८९ ३८९ वर
'S' अक्षर SMS करा
व अधिक माहिती मिळवा.

मीडिया पार्टनर
आकाशवाणी

वेब सहयोग
KISAN.com
शेतकऱ्यांसाठी संकेतस्थळ

किसान फोरम प्रा. लि.
११७०/१७-बी, शिवाजीनगर, पुणे ४११ ००५
०२०-३०२५२००० +९१-९५९५३८९३८९
team@kisan.com

www.kisan.in

aay's 6/15

मच्छीमार, मत्स्य व्यावसायिकांसाठी योजना

मत्स्यबीज उत्पादन केंद्राची स्थापना

राज्यातील मत्स्यव्यवसाय सहकारी संस्था, खासगी तलावधारक व मत्स्य कास्तकारांना शुद्ध जातिवंत मत्स्यबीज पुरवठा करण्यासाठी केंद्रात मत्स्यबीज उत्पादन करणे हा योजनेचा उद्देश आहे. विक्रीयोग्य आकाराचे मत्स्यबीज तयार झाल्यानंतर प्रचलित दराने त्याची विक्री केली जाते. या योजनेअंतर्गत मत्स्यबीज केंद्र बांधकाम खर्च व मत्स्यबीज उत्पादनासाठी आवश्यक साधनसामग्री, खते व खाद्य या बाबींचा समावेश होतो. राज्यभर ४९ शासकीय मत्स्यबीज उत्पादन केंद्रांमध्ये उत्तम जातिवंत मत्स्यबीजनिर्मितीचा कार्यक्रम राबविला जातो.

अवरुद्ध पाण्यात मत्स्यसंवर्धन : राज्यात नव्याने निर्माण झालेले जलाशय, पाटबंधारे तलाव, धरणे आदींमध्ये मत्स्य विभागामार्फत मत्स्यबीज संचयन करणे व उत्पादन वाढविणे, हा योजनेचा उद्देश आहे. या योजनेअंतर्गत नवीन तलावांची व नवीन संस्थांची निवड करून सर्वसाधारण विशेष घटक योजना, आदिवासी उपयोजना, आदिवासी क्षेत्राबाहेरील आदिवासी उपयोजनांतर्गत निवडलेल्या तलावात प्रथम २ वर्षे १०० तिसऱ्या वर्षी ७५ व चौथ्या व पाचव्या वर्षी २५ इष्टतम प्रमाणात मत्स्यबोटुकली संचयन केले जाते. घटकनिहाय अनुदानाचे निकष, लाभार्थी निवडीची पात्रता या योजनेत नवीन तलाव व संस्था ७० घटकांत समावेश केला जातो. ही योजना वैयक्तित लाभार्थ्यांसाठी नाही.

मासेमारी साधनांच्या खरेदीवर अर्थसाह्य : मच्छीमार आर्थिक दुर्बल घटकांत मोडत असल्यामुळे मासेमारी करण्यासाठी जाळी, सूत खरेदी करावे लागते. याचा खर्च त्याला परवडत नाही. त्यामुळे शासन खरेदीवर अर्थसाह्य देते. या योजनेअंतर्गत मच्छीमार सहकारी संस्थांच्या सभासदांना प्रतिसभासद ५ किलो याप्रमाणे रु.१९८/- प्रतिकिलो या मर्यादेत नायलॉन सूत/जाळी खरेदीवर अनुदान दिले जाते. तसेच नव्याने बांधलेल्या किंवा खरेदी केलेल्या नावेवर ५० अनुदान रु. ३,०००/-च्या मर्यादेत दिले जाते.

मत्स्यव्यवसाय सहकारी संस्थाचा विकास : नव्याने नोंदणीकृत मच्छीमार संस्था आर्थिकदृष्ट्या सक्षम होण्यासाठी संस्थेस शासकीय भागभांडवलाचा पुरवठा करणे, हा योजनेचा उद्देश आहे. या योजनेअंतर्गत आर्थिकदृष्ट्या सक्षम होण्यासाठी संस्थेच्या भागभांडवलाच्या तिप्पट किंवा जास्तीत जास्त रु. १० हजारांच्या मर्यादेत शासकीय भागभांडवल देण्यात येते. त्याची परतफेड ५ वर्षांनंतर पुढील १० वर्षांत समान हप्त्यांत करावी लागते. तसेच, संस्थेचे व्यवस्थापन चालविण्यासाठी नेमलेल्या व्यवस्थापक किंवा सहायकाच्या मानधनासाठी प्रथम तीन वर्षे रु. ५०० प्रमाणे व उर्वरित चौथ्या आणि पाचव्या वर्षी प्रत्येकी रु. २५० प्रमाणे एकूण रु.२,०००/- व्यवस्थापन सहाय्य दिले जाते.

मत्स्यसंवर्धक विकास यंत्रणा : सधन मत्स्यशेतीतील तंत्रज्ञानाचा प्रसार करून अधिकाधिक मत्स्योत्पादन होण्यासाठी वैयक्तिक तलावधारक मत्स्यशेती करू इच्छिणाऱ्या लाभार्थ्यांची निवड करणे, हा योजनेचा उद्देश आहे. ही केंद्र पुरस्कृत योजना प्रत्येक जिल्ह्यात राबविण्यात येते.

मच्छीमारांसाठी घरकूल योजना : ही योजना राष्ट्रीय कल्याण निधी या केंद्र पुरस्कृत योजनेअंतर्गत आहे. आदर्श मच्छीमार गावास विकास या घटकांतर्गत राज्यातील भूभाग आणि सागरी क्षेत्रातील मच्छीमारांसाठी सुरक्षित निवारा उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने घरे बांधून देणे, कूपनलिका, सामूहिक उपक्रम किंवा कामांसाठी समाजमंदिर आदी सेवा या योजनेअंतर्गत पुरविण्यात येतात. दारिद्र्यरेषेखालील आणि दुर्बल घटकांतील मच्छीमारांना प्राधान्य देण्यात येते. या योजनेत केंद्र आणि राज्य सरकारांचा निम्मा-निम्मा आर्थिक सहभाग आहे. घरकूल बांधकाम : रु. ५०,००० (प्रतिघरकुल), कूपनलिका रु. ३०,००० (११ ते २० घराच्या संचास एक कूपनलिका), समाजमंदिर : रु. १,७५,००० (७५ घरांच्या सचास एक समाजमंदिर).

अपघात गट विमा योजना : राज्यात मासेमारी करताना विविध अपघात होतात. तसेच सर्पदंश, विंचूदंश, वाहन अपघात वा अन्य कोणत्याही नैसर्गिक आपत्तीमुळे मच्छीमारांचा मृत्यू ओढावतो. काहींना कायमचे अपंगत्व येते. कर्त्या व्यक्तीस अपघात झाल्यास कुटुंबाचे उत्पन्नाचे साधन बंद होऊन अडचण निर्माण होते. अशा कुटुंबांसाठी ही योजना सुरू करण्यात आली आहे. या योजनेअंतर्गत मासेमारी करताना नैसर्गिक अपत्तीमुळे होणारे अथवा अन्य कोणत्याही कारणास्तव होणारे अपघाती मृत्यू, पूर्णत: किंवा कायमचे अपंगत्व आल्यास रु. १ लाखांचे व अंशतः अपंगत्व आल्यास रु. ५० हजारांचे विमा संरक्षण देण्यात येते.

मच्छीमार युवकांना प्रशिक्षण : मत्स्यव्यवसाय विस्तार कार्यक्रमांतर्गत कृषी विभागाच्या सहाय्याने आत्माअंतर्गत मच्छीमार युवकांना मत्स्य कास्तकारांना योग्य मानधन देऊन प्रशिक्षण देण्यात येते. तसेच, राष्ट्रीय मत्स्यकी विकास बोर्डामार्फत जलाशय मत्स्यविकास कार्यक्रमांतर्गत भूजल क्षेत्रात मच्छीमार सहकारी संस्थेच्या सभासदांना जलाशयातील मत्स्यव्यवसाय विकास तसेच पेण व केजमध्ये मत्स्यबीज संवर्धनाचे प्रशिक्षण देण्यात येते.

वरील योजनांबरोबर राष्ट्रीय सहकार विकास निगमअंतर्गत एकात्मिक जलाशय विकास कार्यक्रमात संस्थेस मासळी वाहतूक व विक्री करण्याकरिता वाहन खरेदी करण्याकरिता कर्ज उपलब्ध करून दिले जाते. तसेच, राष्ट्रीय मत्स्यकी विकास बोर्डामार्फत मत्स्यव्यवसाय विकास योजना अतिक्षार पड जमिनित मत्स्य/कोळंबीपालन यासारख्या महत्त्वपूर्ण योजना राबविण्यात येतात.

संपर्क : ०२०-२५६५१२२४

पशुसंवर्धन विभाग

राष्ट्रीय पशुधन अभियान (NLM) अंतर्गत वैरण व खादय विकास उपअभियान

केंद्रशासनाने सन २०१४-१५ या वर्षापासून राष्ट्रीय पशुधन अभियानास (NLM) प्रशासकीय मंजूरी प्रदान केली असून, या अभियानाअंतर्गत वैरण व पशुखाद्य विकास उपअभियानाचा (Submission on Fodder and Feed Development) समावेश करण्यात आलेला आहे. सदर उपअभियानात खालील १० योजनांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

१) **वनक्षेत्र नसलेल्या नापिक जमीनी/गायरान जमीनी/गवती कुरणक्षेत्र व पडिक जमीनी क्षेत्रातुन वैरण उत्पादन करणे** (Fodder production from Non-Forest wasteland/ rangeland/grassand/ non-arable land)

हलक्या/पडीक जमिनी विकसीत करुन, त्यावर योग्य प्रकारचे एकदल/व्दिदल गवत प्रजाती व वैरणदेय वनस्पती / वेरण उपयोगी वृक्ष यांची लागवड करुन, जमिनीची अतिरिक्त धूप थांबविणे, जनावराच्या पोषणसाठी वैरणीचे उत्पादन करणे, उत्पादित वैरणिचा राखीव साठा, वैरण संचयणीचे स्वरुपात जतन करणे, हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे. या कार्यक्रमांतर्गत जमिनीची प्रतवारी निश्चित करुन, कृषी हवामान प्रभागानुसार योग्य, गवत प्रजातींची लागवड करणे, जेणेकरुन सदर जमिनीची धूप थांबविण्या बरोबरच सुपीकता वाढविण्यास मदत होईल.या कार्यक्रमांतर्गत एका युनीटसाठी २.५ हेक्टर एवढे क्षेत्र वैरण विकासासाठी उपयोगात आणण्यात येंते. या अंतर्गत सामाईक/ वरकस जमिनी/ गायरान/ पडीक जमिनी/ शासकीय प्रक्षेत्राच्या जमीनी/ गोशाळांच्या जमिनी/ वनक्षेत्रातील जमिनी आणि शेतक-यांच्या वैयक्तीक जमिनीवर, सदर कार्यक्रम राबविण्यात येतो. सदर कार्यक्रमांतर्गत १ हेक्टरच्या केंद्र शासनाचे १०० टक्के अर्थसहाय्य देण्यात येते . तसेच जमिनीच्या प्रभागानुसार रूपये ०.३० लक्ष ते रूपये १.०० लक्ष प्रति हेक्टर अनुदान अनुज्ञेय आहे.

२) **वैरण बियाणे प्रापण/संकलन आणि वितरण** (Fodder Seed Procurement and Distribution):

राज्यात उत्तम दर्जाचे ब्रिडर वैरण बियाणे, पायाभुत बियाणे आणि प्रमाणित बियाणे यांचे उत्पादन वाढवून उत्पादित बियाणांना खात्रीशीर बाजारपेठ उपलब्ध करुन देणे, आणि शेतक-यांना वैरण उत्पादनासाठी दर्जेदार प्रमाणित वैरण बियाणे वाटप करणे, हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे.या कार्यक्रमाकरीता शासकीय यंत्रणा/शासन अंगीकृत उपक्रमांना केंद्र शासनाचे ७५ टक्के अनुदान व राज्य शासनाचे २५ टक्के अनुदान अनुज्ञेय आहे.

३) **हस्तचलीत कडबाकुट्टी यंत्राचे वितरण** (Distribution of Hand Driven Chaff cutter):

राज्यात उत्पादित होणा-या वैरणीचा पुरेपुर वापर व्हावा व वैरण वाया जाण्याचे प्रमाण कमी व्हावे, हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे. एका हस्तचलीत कडबाकुट्टी यंत्र खरेदीसाठी रु.५०००/- (रुपये पाच हजार फक्त) खर्च अपेक्षित आहे. सदर खर्चाच्या ७५ टक्के अथवा कडबाकुट्टी यंत्राच्या प्रत्यक्ष खरेदी किमतीच्या ७५ टक्के यापैकी जी रक्क्म कमी असेल, तेवढे केंद्र शासनाचे अनुदान या कार्यक्रमांतर्गत अनुज्ञेय आहे व उर्वरित २५ टक्के लाभार्थी हिस्सा आहे.

४) **विद्युतचलीत कडबाकुटी यंत्राद्र्म वितरण** (Distribution Power Driven Chaff cutter) :

राज्यात उत्पादीत होणा-या वैरणीचा पुरेपुर वापर व्हावा व वैरण वाया जाण्याचे प्रमाण कमी व्हावे, हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे. एका विद्युतचलीत कडबाकुट्टी यंत्र खरेदीसाठी रु.२००००/- (रुपये वीस हजार फक्त) खर्च अपेक्षीत आहे. सदर खर्चाच्या ५० टक्के अथवा कडबाकुटी यंत्राच्या प्रत्यक्ष खरेदी किमतीच्या ५० टक्के यापैकी जी रक्क्म कमी असेल, तेवढे केंद्र शासनाचे अनुदान या कार्यक्रमांतर्गत अनुज्ञेय आहे. व उर्वरित ५० टक्के लाभार्थी हिस्सा आहे.

५) **वैरणीच्या विटा तयार करण्याचे युनिट स्थापन करणे.** (Establishment of Fodder Block Making Unit)

पिक काढणीनंतर वाया जाणारा पिकांचे अवशेष (Crop Residues) वाया न घालवता त्याचा जनावरांसाठी वैरणीच्या विटा तयार करण्यासाठी उपयोग करणे, जनावरांसाठी टंचाई, अतिवृष्टी, पुरपरिस्थितीच्या काळात पौषणयुक्त खाद्य उपलब्ध करणे ही या योजनेची उद्दिष्टे आहेत. ५० टक्के केंद्र हिस्सा व ५० टक्के लाभार्थी संस्थेचा हिस्सा असलेली योजना असून एकूण युनीट उभारणीसाठी रु.७५.०० लाख अनुदान अनुज्ञेय आहे.

६) **लघु क्षमतेचे ट्रॅक्टरला जोडता येणारे वैरणीच्या विटा तयार करण्याचे युनिट/ गवताचे गठ्ठे तयार करण्याचे मशिन/ वैरण कापणी यंत्राचे वितरण.** y Bailing Machine/ Reaper/ Forage Harvester) :

सदर योजने अंतर्गत आवश्यक यंत्र सामुग्रीच्या प्रकल्प अहवालाच्या (जमिनीची किंमत वगळता) किंमतीच्या ५० टक्के, केंद्र शासनाचे अर्थसहयाय खाजगी उद्योजकाकरिता अनुज्ञेय असुन, उर्वरीत ५० टक्के त्यांचा स्वहिस्सा राहील. खाजगी उद्याेजकासाठी केंद्र सहाय्याचे रक्कम राष्ट्रीयकृत बँकेकडून प्रकल्पाच्या छाननीवर आधारीत बॅक-एन्डेड सबसीडी स्वरूपात आहे. शासकीय व सहकारी संस्थाकरिता ७५ टक्के अर्थसहयाय

अनुज्ञेय आहे. शासकीय संस्थाकरिता उर्वरीत २५ टक्के राज्य हिस्सा व सहकारी संस्थाकरिता उर्वरीत २५ टक्के त्यांचा स्वहिस्सा राहील. केंद्र शासनाचे अनुदानाची कमाल मर्यादा रू. १०.०० लक्ष आहे.

७) **मुरघास तयार करण्याच्या युनीटची स्थापना करणेसाठी अर्थसहाय्य** (Assistance for Establishment of Silage making Units) :

अतिरिक्त उत्पादित हिरव्या वैरणीचे मुरघास तयार करुन, त्याचा चारा टंचाईच्या काळात गुरांना पोषणमूल्य युक्त वैरण उपलब्ध करुन देणे हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे. या कार्यक्रमांतर्गत मुरघास तयार करण्यासाठी क्षमतेनुसार रु. ५००००/- ते १०००००/- अनुदान अनुज्ञेय आहे. सदर योजनांतर्गत उपलध असलेल्या अनुदानाची कमाल मर्यादा एकुण खर्चाच्या ७५ टक्के असून उर्वरीत २५ टक्के हिस्सा लाभाथ्यानि स्वत: खर्च करावयाचा आहे.

८) **बायपास प्रोटीन उत्पादन केंद्रांच्या स्थापनेकरीता अर्थसहाय्य** (Assistance for Establishment of By-Pass Protein Production Units):

उच्च दूध उत्पादन करणा-या दुधाळ गायी म्हशींच्या पोषणासाठी उत्तम दर्जाचे खाद्य घटक वापरुन या खाद्याचे पोषणमूल्य वाढविण्याबरोबरच ते गुरांच्या आहरासाठी पुरेपुर उपयोगात आणणे, हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे. या कार्यक्रमांतर्गत दूध महासंघ, खाजगी उद्योजक यांना प्रती दिन ५० मेट्रीक टन उत्पादन क्षमतेचे, बायपास प्रोटीन उत्पादन केंद्राची स्थापना करण्यासाठी केंद्र शासनाचे अर्थसहाय्य अनुदेय आहे. सदर युनीटची स्थापना करण्यासाठी लागणारी संयंत्रे व यंत्रसामुग्री यांच्या खरेदीसाठी रु. २००.०० लक्ष अनुदान अनुज्ञेय आहे. शासकीय, निमशासकीय व सहकारी संस्था याकरीता अनुदानाची कमाल मर्यादा एकुण प्रकल्प खर्चाच्या ७५ टक्के व खाजगी उद्योजकाकरीता २५ टक्के आहे. संस्था/उद्योजकाला प्रकल्प उभारणीसाठीचा उर्वरित खर्च बँकेच्या कर्जाव्दारे उपलब्ध करावा लागेल. या कार्यक्रमाखाली संस्था/उद्योजकांचे राष्ट्रीयकृत/व्यापारी बँक/नाबार्ड यांचेकडून प्रकल्पाच्या आर्थिक व्यवहार्यतेबाबत आणि वर्धनक्षमतेबाबत प्रमाणित केलेले प्रस्ताव विचारात घेतले जातात.

९) **क्षेत्रनिहाय विवक्षित भागात क्षार मिश्रण : पशुखाद्य कांडी व पशुखाद्य निर्मीती केंद्राच्या स्थापनेकरीता अर्थसहाय्य** (Assistance for Establishment of Area specific Mineral Mixture/Feed Pelleting/Feed Manufacturing Unit) :

पशुखाद्य व विवक्षित भागातील क्षारांच्या कमतरतेनुसार, त्या भागात आवश्यक घटक द्रव्यांसह क्षार मिश्रणाची उपलब्धता वाढवून त्याव्दारे पशुधनाच्या आरोग्यात सुधारणा व उत्पादन क्षमतेत वाढ करणे, हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे. या कार्यक्रमाखाली, सार्वजनिक उपक्रम, खाजगी उद्योजक यांना

क्षार मिश्रण, पशुखाद्य कांडी व पशुखाद्य निर्मीती केंद्राच्या स्थापनेकरीता अर्थसहाय्य देय आहे. सदर युनीटची स्थापना करण्यासाठी लागणारी संयंत्रे व यंत्रसामुग्री यांच्या खरेदीसाठी रु. २००.०० लक्ष अनुदान अनुज्ञेय आहे. शासकीय, निमशासकीय व सहकारी संस्था याकरीता अनुदानाची कमाल मर्यादा एकुण प्रकल्प खर्चाच्या ७५ टक्के व खाजगी उद्योजकाकरीता २५ टक्के आहे. संस्था/उद्योजकाला प्रकल्प उभारणीसाठीचा उर्वरित खर्च बँकेच्या कर्जाव्दारे उपलब्ध करावा लागेल. या कार्यक्रमाखाली संस्था/उद्योजकांचे राष्ट्रीयकृत/व्यापारी बँक/नाबार्ड यांचेकडून प्रकल्पाच्या आर्थिक व्यवहार्यतेबाबत आणि वर्धनक्षमतेबाबत प्रमाणित केलेले प्रस्ताव विचारात घेतले जातात.

१०) **पशुखाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळेची स्थापना व आधुनिकिकरण** (Establishment & Modernization of Animal Feed Analysis Lab):

राज्यात पशु व कुक्कुट खाद्याचा तसेच या खाद्याच्या निर्मीतीसाठी लागणा-या खाद्य घटकांचा दर्जा, विहित मानकांनुसार व उच्च प्रतीचा राखण्यासाठी, उच्च दर्जाचे खाद्य उत्पादन वाढविणे व उपलब्ध करुन देणे, हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे. या कार्यक्रमांतर्गत राज्यातील पशुसंवर्धन विभागाची खाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा, तसेच महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ यांचे अधिनस्त कार्यरत असलेल्या पशुवैद्यकीय महाविद्यालयातील खाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळा तसेच कृषी विद्यापीठांतर्गत कार्यरत खाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळांमध्ये, खाद्य नमुन्यांचे पृथ:करण करणेसाठी आवश्यक असलेली आधुनिक यंत्रसामुग्री व उपकरणे खरेदी करण्या साठी अनुदान उपलब्ध करण्यात येत. याकरीता केंद्र शासनाचे ७५ टक्के अनुदान अनुज्ञेय असून उर्वरीत २५ टक्के खर्च संबंधित यंत्रणेद्वारे करणे अपेक्षित आहे. एका खाद्य विश्लेषण प्रयोगशाळेकरीता केंद्र शासनाच्या अनुदानाची अनुज्ञेय कमाल मर्यादा रुपये २००.०० लक्ष (रुपये दोनशे लक्ष) आहे.

वरील योजनांच्या लाभासाठी नजिकच्या पशुवैदयकिय दवाखाना/ पशुधन विकास अधिकारी, (विस्तार) पंचायत समिती कार्यालय/जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी, जिल्हा पशुसंवर्धन उपआयुक्त, यांचेशी संपर्क साधावा. तसेच अधिक माहितीकरीता विभागाचा टोल फ्री दुरध्वनी क्र.१८००२३३०४१८ या क्रमांकावर संपर्क करावा.

विविध प्रकारची गुणवत्तावर्धक खते

हरितक्रांतीसाठी

आरसीएफ च्या खत उत्पादन व विपणन कार्यात भारतीय शेतक-यांचा सहभाग अर्थपूर्ण व महत्त्वाचा आहे हे निर्विवाद सत्य आहे. म्हणूनच कंपनीचा दृष्टीकोन ग्राहकाभिमुख विशेषत: शेतकरी विकासास पोषक बनला आहे.

संपूर्ण देशातील शेतक-यांच्या विविध गरजांची पूर्तता कंपनीची विविध खते त्यांच्या शेतावर पोचल्यानेच होईल हे समजून ग्राहक संतोष हेच आमचे ध्येय बनले आहे. सुजला, बायोला व माइक्रोला याशिवाय संथ गतीने पिकांना मिळणारे व कडुनिंबाचे आवरण असलेले उज्ज्वला यूरिया, बोरोनमिश्रित सुफला ही खते झपाट्याने शेतक-यांत प्रिय होत आहेत. संपूर्ण भारतात आरसीएफ निर्मित सुफला व उज्ज्वला यूरिया ही खते तर गेल्या चाळीस वर्षांपासून घरोघरी माहित झाली आहेत.

देशभरातल्या शेतक-यांना सक्षम व समृध्द करण्यासाठी हातभार लाभावा म्हणून कंपनीतर्फे प्रशिक्षण / शिक्षण कार्यक्रम, माती परीक्षणासाठी विविध ठिकाणी सोय, प्रात्यक्षिकाद्वारे उत्तम शेतीचे धडे इ. वर्षभर केले जाते. तसेच शेतक-यांच्या सूचनांचा आदर करुन क्षमतेनुसार गरजांची पूर्तता करण्याचा प्रयत्नही केला जातो.

शेतकरी मित्रांनो, आरसीएफ सर्वांगीण उन्नतीसाठी उत्तुंग झेप घेत असताना भारतीय शेतक-यांच्या सक्रीय सहभागाबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करीत आहे.

राष्ट्रीय केमिकल्स ॲण्ड फर्टिलायझर्स लि.

(भारत सरकारचा उपक्रम)

समृध्दिची एकत्र वाटचाल

प्रियदर्शिनी, इस्टर्न एक्सप्रेस हायवे, मुंबई ४०० ०२२.

C RM, RCF

महाराष्ट्र स्पर्धाक्षम कृषि विकास प्रकल्प (MACP)

शेतकऱ्यांच्या उत्पादकतेत पर्यायाने उत्पादनात वाढ करणे, तसेच शेतकऱ्यांना पर्यायी बाजार सुविधा उपलब्ध करुन शेती मधून आधुनिक तंत्रज्ञानाबरोबरच विक्री व्यवस्थापन बळकट करण्याच्या उद्देशाने महाराष्ट्र स्पर्धाक्षम कृषि विकास प्रकल्प जागतिक बँकेच्या अर्थ सहाय्याने माहे डिसेंबर – २०१० पासून राज्यात टप्पा टप्याने राबविण्यात येत आहे. प्रकल्पाची अंमलबजावणी कृषि, पणन व पशुसंवर्धन या तीन विभागांमार्फत करण्यात येते. महाराष्ट्र स्पर्धाक्षम कृषि विकास प्रकल्प राज्यात खालील प्रमाणे तीन टप्यात विविध जिल्ह्यात कार्यान्वित करण्यात आला आहे.

पहिला टप्पा :

(सन २०११–१२) अहमदनगर, औरंगाबाद, जालना, परभणी, हिंगोली, बुलढाणा, अमरावती, अकोला, वाशिम, यवतमाळ

दुसरा टप्पा :

(सन २०१२–१३) नागपूर, वर्धा, भंडारा, गोंदिया, चंद्रपूर, गडचिरोली, लातुर, नांदेड, बीड, उस्मानाबाद, सोलापूर

तिसरा टप्पा :

(सन २०१३–१४) नाशिक, धुळे, नंदुरबार, जळगाव, पुणे, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, सिंधुदुर्ग, रत्नागिरी, रायगड, ठाणे.

कृषि उत्पन्न बाजार समिती, आठवडी बाजार, जनावरे बाजार आणि वखार महामंडळाचे गोदाम हे कार्यक्षेत्र ठरवून कृषि उत्पन्न बाजार समिती – १००, आठवडी बाजार – ३५०, जनावरे बाजार – २४ मध्ये या प्रकल्पाचे कार्यक्षेत्र आहे.

प्रकल्पांतर्गत शेतकरी गटाच्या सहाय्याने आत्मा संस्थेमार्फत बाजाराभिमुख विस्तार विषयक (Market Lead Extension) बाबी राबवितांना खालील घटकांचा समावेश करणेत आला आहे.

१) जिल्ह्यांच्या आत्मा संस्थेचे बळकटीकरण.

२) जिल्ह्याचा कृषि पणन आराखडा (MSS) तयार करणे.

३) प्रत्येक जिल्ह्यातून दोन याप्रमाणे ६६ शेतकरी सल्ला व माहिती केंद्र (FIAC) चे बळकटीकरण.

४) सेवा संस्थेच्या मदतीने शेतकरी गटांची स्थापना करणे.

५) प्रकल्पांतर्गत निवडण्यात आलेल्या बाजार समिती (APMC) व आठवडी बाजार (RH), वखार महामंडळाची गोदामे इ. कार्यक्षेत्रामध्ये सामुहीक पध्दतीने शेतकरी प्रशिक्षण, पिक प्रात्यक्षिके, शेतकरी अभ्यास दौरे, काढणी पश्चात तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिके, खरेदीदार–विक्रेत्यांची संम्मेलने, नाविन्यपूर्ण प्रायोगिक प्रकल्प इ.

६) प्रकल्पांतर्गत स्थापना करण्यात आलेल्या शेतकरी गटांना एकत्र करुन शेतकरी उत्पादक कंपन्या (FPO) स्थापन करणे. महाराष्ट्र स्पर्धाक्षम कृषि विकास प्रकल्पांतर्गत, प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये ज्या ठिकाणी विक्रीयोग्य शेतीमाल (Marketable Surplus) आहे, असे १५ क्लस्टर निवडलेले आहेत. या क्लस्टर मध्ये शेतकऱ्यांना एकत्रीत करून त्यांचे शेतकरी उत्पादक गट तयार करणे, तसेच त्यांची बांधणी करून गटांचे बळकटीकरण करणे व त्यांना बाजाराशी निगडीत प्रशिक्षण आयोजित करणे व एकत्रीत आल्यानंतर काय फायदे होतात याचे त्यांचेकडून प्रात्यक्षिक करून घेणे. १५ ते २० शेतकरी गट एकत्रीत करून शेतकरी उत्पादक कंपनीची स्थापना करणे.

७) कंपनी कायदा २०१३ अन्वये, स्थापन झालेल्या शेतकरी उत्पादक कंपनीचा पुढील ३ ते ५ वर्षाच व्यवसाय आराखडा (Business Plan) तयार करणे व व्यवसाय आराखड्याप्रमाणे एमएसीपी प्रकल्पा शिवाय इतर योजनांचे एकत्रीकरण करून कंपनी फायद्यामध्ये कशी चालेल या बाबत मार्गदर्शन करून, ग्रामीण भागामध्ये शेतकऱ्यांना पर्यायी बाजार व्यवस्था निर्माण करणे.

शेतकऱ्यांनी उत्पादित केलेल्या मालाला जास्तीत जास्त बाजार भाव मिळण्यासाठी गुणवत्ता पूर्ण मालाचे उत्पन्न करुन उत्पादीत मालाची स्वच्छता, प्रतवारी व मुल्यवर्धन या विषयी शेतकऱ्यांना माहिती देण्यासाठी प्रकल्पांतर्गत सेवा पुरवठादार संस्थेच्या मदतीने राज्यात तिन्ही टप्प्यात मिळून एकुण ९१४२ शेतकरी गट स्थापन करण्यात आले आहेत. या स्थापन करण्यात आलेल्या गटामधून १५ ते २० गट एकत्रित येऊन शेतकरी उत्पादकांची कंपनी कायदा २०१३ अंतर्गत कंपनी स्थापन करुन शेतकरी सामुहिक सेवा केंद्राच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांना पर्यायी बाजार उपलब्ध ह्यावा या उद्देशाने शेतकरी सामुहिक सेवा केंद्रास प्रकल्पांमार्फत रुपये ७.५ लाख अर्थसहाय्य देण्यात येईल. (शेतकरी उत्पादक कंपनीचा स्वहिस्सा रुपये २.५ लाख) या शेतकरी उत्पादक कंपनीमार्फत उत्पादित शेती मालाचे एकत्रिकरण करुन शेतकरी उत्पादक कंपनीमार्फत त्याची विक्री करुन शेतकऱ्यांना पर्यायी बाजार उपलब्ध होणार आहे. यानुसार प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये किमान १४ शेतकरी उत्पादक कंपन्यांचे उद्दिष्ट देण्यात आलेले आहे. आज अखेर १६५ शेतकरी उत्पादक कंपनीची नोंदणी प्रक्रिया पूर्ण झाली असून, ११० शेतकरी उत्पादक कंपन्यांना नोंदणी प्रमाणपत्र देण्यांत आले आहे. यासाठी रु. ५८५ लाख अनुदान प्रकल्पामार्फत मंजूर झालेले आहे व २७ शेतकरी उत्पादक कंपन्यांची प्रत्यक्ष उलाढाल सुरू आहे. या अनुषंगाने आतापर्यंत ७८ उत्पादक कंपन्यांना अर्थसहाय्यासाठी मान्यता दिली आहे. तसेच उत्पादक कंपन्या स्थापन करण्याचे काम प्रगती पथावर आहे.

प्रकल्पांतर्गत कृषि उद्योजकता विकास कार्यक्रमातंर्गत शेतकरी उत्पादक गटांना जास्तीत जास्त रु. १० लाख अर्थसहाय्य देण्यात येईल. (एकुण प्रकल्पाच्या ५० टक्के) यानुसार प्रत्येक जिल्ह्यांमध्ये किमान २ प्रकल्पांना अर्थसहाय्य देण्यात येईल. माहे मे २०१५ अखेर ४ प्रकल्प प्रस्तावांना मंजुरी दिलेली असून सदर प्रकल्प कार्यान्वीत झालेले आहेत.

संपर्क : ०२०–२४२७०३१५

सामाजिक वनीकरण विभागाच्या योजना

महाराष्ट्रात सुमारे ४९ लाख हेक्टर पडीक जमिनी आहे. सामाजिक वनीकरण कार्यक्रमाचा उद्देश म्हणजे ही वनेत्तर पडीक जमीन लोकांच्या सक्रिय सहाय्याने व सहकार्याने उत्पादनशील बनविणे, तसेच वनक्षेत्रांवर ताण कमी करणे. यासाठी खासगी व सामूहिक पडीक जमिनीवर, शेती बांधावर, पडीक जमीन पट्ट्यावर, रस्ता कालवा व रेल्वे मार्गाच्या दुतर्फा, औद्योगिक, शैक्षणिक व सामाजिक संस्थांच्या आवारात, इत्यादी ठिकाणी वृक्षारोपणाचा भरभक्कम कार्यक्रम राबवून सामाजिक वनीकरणाचे काम हाती घेणे आवश्यक आहे.

महाराष्ट्रातील सामाजिक वनीकरणाची मुख्य उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे...

निवडलेल्या पाणवहाळ क्षेत्रातील सामूहिक व खाजगी जमिनींवर लोकांच्या सक्रिय सहभागाने तसेच ग्रामीण क्षेत्रातील पडीक व मोकळया जमिनींवर वृक्षारोपणाच्या मोठया प्रमाणावरील कार्यक्रमाद्वारे इंधनासाठी लाकूड, वैरण, फळे इत्यादीद्वारे उत्पन्नात वाढ करणे. ग्रामीण रोजगाराची व्याप्ती वाढविणे, पर्यावरण संतुलनाची पुनर्स्थापना करणे व सर्वसाधारणपणे ग्रामीण भागातील लोकांच्या जीवनमानाच्या दर्जात सुधारणा करणे.

१. मनुष्यबळ विकास व तंत्रज्ञानाचा प्रसार लोक जागृती, प्रसिद्धी, प्रचार व प्रसार कार्यक्रम :

सामाजिक वनीकरण विभागामार्फत राबविल्या जाणाऱ्या निरनिराळ्या योजनांची जनतेस माहिती व्हावी. वृक्ष लागवड, वृक्षसंवर्धन, पर्यावरण रक्षण, प्रदूषण नियंत्रण याबाबत त्यांच्यामध्ये जागृती निर्माण होऊन त्यांनी त्यांच्या खाजगी, पडीक क्षेत्रात जास्तीत जास्त प्रमाणात वृक्षांची लागवड करावी या दृष्टिकोनातून सामाजिक वनीकरण विभागामार्फत प्रचार, प्रसार व प्रसिद्धी. या कार्यक्रमांतर्गत जिल्हा स्तरावर, राज्य स्तरावर महाविद्यालयीन, माध्यमिक व प्राथमिक अशा तीन गटांत निबंध, चित्रकला, छायाचित्र तसेच वक्तृत्व स्पर्धा यांचे आयोजन करून अशा स्पर्धांद्वारे विद्यार्थ्यांत, जनतेत वृक्ष लागवडीमध्ये सहभाग वाढविण्याच्या दृष्टिकोनातून प्रयत्न करण्यात येतात. घडीपत्रिका, भित्तिपत्रके,. स्टिकर्स, दिनदर्शिका, यशोगाथा, वनश्री पुरस्काराबाबत वृत्तपत्रांद्वारे माहिती व प्रसिद्धी.

प्रशिक्षण : सामाजिक वनीकरण विभागाचे राजगुरुनगर येथे प्रशिक्षण केंद्र असून वन विभागाची शहापूर, पाल, चिखलदरा, चंद्रपूर येथे प्रशिक्षण

केंद्रे असून अशा प्रशिक्षण केंद्रांतूनही सामाजिक वनीकरण विभागाच्या कर्मचाऱ्यांना / स्वयंसेवी संस्थांच्या पदाधिकाऱ्यांना / ग्रामस्थांना कृषी वानिकीच्या निरनिराळ्या नमुन्यांची, रोपवाटिकेच्या आधुनिक तंत्रज्ञानाची, क्षारपड जमिनीच्या विकासासाठी हाती घ्यावयाच्या कामांचे प्रशिक्षण देण्याचे प्रस्तावित आहे.

२. किसान रोपवाटिका

रोपवाटिकांचे विकेंद्रीकरण व ग्रामस्थांना रोपवाटिकेचे तंत्रज्ञान अवगत करून देऊन लाभार्थी मार्फत रोपे तयार करण्याच्या दृष्टीने किसान रोपवाटिका योजना अस्तित्वात आली. तद्वतच या योजनेचा हेतुपूरक रोजगारनिर्मिती करणे व त्याद्वारे लाभार्थींची आर्थिक पातळी उंचाविणे हा आहे. जनतेचा किसान रोपवाटिका या योजनेस मिळणारा वाढता प्रतिसाद पाहता सदरची योजना अधिक लोकाभिमुख करण्याच्या दृष्टीने अशासकीय संस्थांनाही यात सहभागी करून घेण्यात येत आहे.

३. वनीकरणाद्वारे सागरी किनारपट्टीचे संरक्षण

पश्चिम किनारपट्टीवरील उपलब्ध भूखंडावर मॅनग्रोव्ह व सुरू प्रजातीची रोपवने केल्याने किनारपट्टीच्या जमिनीची पाण्यापासून तसेच वाऱ्यापासून होणारी धूप थांबेल. तद्वतच त्सुनामीसारख्या आपत्तीपासून दिलासा मिळेल. याच सोबत किनारपट्टीच्या क्षेत्रामधील होणारा पर्यावरणीय ऱ्हास कमी करण्यासही मदत होईल

४. शासकीय रोपवाटिकेचे बळकटीकरण व आधुनिकीकरण

या योजनेंतर्गत प्रगत तंत्रज्ञानाचा वापर करून मिस्ट चेंबर्सची स्थापना करणे, दर्जेदार व उंच रोपांची निर्मिती करणे ही कामे प्रस्तावित आहेत. निरनिराळ्या योजनांतर्गत लागवडीसाठी आवश्यक रोपांची गरज भागविण्यासाठी खात्यामार्फत ३३ जिल्हयात मध्यवर्ती रोपवाटिका स्थापन करण्यात आलेल्या आहेत. या योजनेअंतर्गत मध्यवर्ती रोपवाटिका मध्ये तांत्रिक सुधारणा करण्यासाठी नवीन तंत्रज्ञाना संबंधित साधन सामुग्री उपलब्ध करून घेणे व त्याद्वारे विविध प्रजातींच्या दर्जेदार व उंच रोपांची निर्मिती करण्यासाठी कामे प्रस्तावित आहेत.

५. वनेतर सामूहिक जमिनीवर वृक्ष लागवड

राज्यात मोठया प्रमाणात वनेत्तर सामुदायिक जमीन आहे. सदर जमीन वृक्ष लागवडीच्या माध्यमातून उत्पादनक्षम करणे आवश्यक आहे. पाणवहाळ क्षेत्रातील वनेत्तर सामुदायिक जमिनीवर वृक्ष लागवड या योजने अंतर्गत ११ व्या पंचवार्षिक योजनेअंतर्गत वृक्ष लागवडीचा कार्यक्रम राबविण्यात आला. १२ व्या पंचवार्षिक योजना कालावधीत सुध्दा हा कार्यक्रम पुढे सुरू ठेवण्यात आला असून अकराव्या पंचवार्षिक योजनेत सुधारीत स्वरूपात प्रस्तावित करण्यात येत आहे.

राज्य पर्यायी वनीकरण निधी व्यवस्थापन व नियोजन प्राधिकरण (स्टेट कॅम्पा)

सदर योजना सामाजिक वनीकरण विभागात सन २०११-१२ मध्ये सुरू झाली. त्यामध्ये प्रामुख्याने खालीलप्रमाणे कामे समाविष्ट करण्यात आली होती.

१. मध्यवर्ती रोपवाटिकांचे बळकटीकरण व २ ते५ वर्षे कालावधीची नवीन रोपे निर्मिती
२. अ) कालवा दुतर्फा वृक्ष लागवड(विशेषकरून गाळ जमा होण्यास संवेदनशील कामास प्राधान्य देऊन)
   ब) रस्ता दुतर्फा वृक्ष लागवड
३. संरचना निर्मिती, ऑनलाइन मॉनिटरींग करिता सॉफ्टवेअर डेव्हलपमेंट, जीपीएस खरेदी कन्सल्टन्सी इ.
४. प्रसिद्धी व विस्तार
५. अ) अशासकीय वनजमिनीचे तांत्रिक व्यवस्थापन करण्याकरिता कार्ययोजना तयार करणे
   ब) भारतीय वनअधिनियम १९२७अंतर्गत कलम २८ खाली गठीत ग्रामवनांच्या व्यवस्थापनाकरिता कार्ययोजना तयार करणे.

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रा. रोहयो अंतर्गत कामे.

राज्यात ही योजना खालील तीन टप्प्यांमध्ये लागू करण्यात आलेली असून तिसऱ्या टप्याअखेर ही योजना संपूर्ण राज्यामध्ये राबविण्यात येत आहे.

पहिला टप्पा – १२ जिल्हे – धुळे, नंदुरबार, अहमदनगर, औरंगाबाद, नांदेड, हिंगोली, यवतमाळ, अमरावती, गोंदिया, भंडारा, चंद्रपूर व गडचिरोली

दुसरा टप्पा – ६ जिल्हे – उस्मानाबाद, अकोला, बुलडाणा, वाशिम, वर्धा व ठाणे

तिसरा टप्पा – उर्वरित १५ जिल्हे – बीड, जालना, लातूर, परभणी, नाशिक, जळगाव, नागपूर, सोलापूर, कोल्हापूर, सांगली, सातारा, पुणे, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग.

M.A.I.D.C.
महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ मर्यादित
(महाराष्ट्र शासनाचा अंगिकृत व्यवसाय)
कृषिउद्योग उत्पादनांची मिळता साथ, शेतकऱ्याची होईल भरभराट!
कृषिउद्योग खते
कृषिउद्योग जंतुनाशके
सुग्रास पशुखाद्ये
कृषिव्हेटर
आमची लोकप्रिय असलेली दर्जेदार व स्वादिष्ट नोगा उत्पादने
NOGA
प्रशासकीय कार्यालय:
कृषिउद्योग भवन, आरे दुग्ध वसाहत,
गोरेगाव (पूर्व), मुंबई ४०० ०६५.
दूरध्वनी: ९१-२२-२९२७ २०२७/२८/२९/३१/३२
फॅक्स: ९१-२२-२८७१ ९३९९
ईमेल: headoffice@maidcmumbai.com
वेबसाईट: www.maidcmumbai.com

रेशीम शेती उद्योग विकास

रेशीम उद्योगाच्या माध्यमातून स्वयंरोजगार उपलब्ध करून देणे, हे या योजनेचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. शेतकऱ्यांना आपल्या जमिनीत तुती लागवड करून रेशीम शेती करण्यास प्रवृत्त करण्यात येते.यासाठी तांत्रिक मार्गदर्शन केले जाते. शेतकऱ्यांकडील कोष खरेदी केले जातात. तसेच, उपलब्ध योजनांचा शेतकऱ्यांना लाभ मिळवून दिला जातो. लाभार्थ्यांच्या स्वतःच्या नावावर अर्धा एकरापासून पुढे निचरा होणारी होणारी जमीन असावी. जमिनीला पाणी देण्याची सोय असली पाहिजे. ही योजना पुणे, सांगली, सातारा, सोलापूर, कोल्हापूर, अहमदनगर, नाशिक, ठाणे, अमरावती, यवतमाळ, बुलढाणा, वाशीम, अकोला, वर्धा, नागपूर, औरंगाबाद, जालना, परभणी, हिंगोली, नांदेड, लातूर, उस्मानाबाद, बीड, नंदुरबार, धुळे व जळगाव या जिल्ह्यांत राबविली जाते.

योजना संपर्क : प्रत्येक जिल्ह्यातील रेशीम विकास जिल्हा रेशीम कार्यालय.

दूरध्वनी : ०२०/२५८१५३०८, ०२०/२५८१४४८३

जुलैतील शेतीची कामे

जुलै महिन्याच्या सुरवातीस खरीप पिकांची राहिलेली पेरणी करून घ्यावी. त्याचबरोबर खरिपात पेरणी केलेल्या पिकांची वेळेवर विरळणी, निंदणी व डवरणी करण्यासोबत एकीकृत कीड व्यवस्थापन करावे.

- खरीप पिकांची पेरणी समतल रेषेला समांतर किंवा मुख्य उताराला आडवी करावी. ७ जुलैनंतर कपाशी, ज्वारी, मूग, उडीद या पिकांऐवजी सोयाबीन, तूर, सूर्यफूल, मका, बाजरी, एरंडी या पिकांची पेरणी करावी. १५ जुलैनंतर सोयाबीन पीक घेऊ नये. अमेरिकन तसेच देशी कपाशीचे लवकर पक्व होणारे वाण वापरावे. साधारणतः २० टक्के बियाणे जास्त वापरावे. संकरित ज्वारीचा सीएसएच-९ किंवा सीएसएच- १४ हा वाण वापरावा.
- पेरणीपूर्वी बियाण्यास ट्रायकोडर्मा ४ ग्रॅम + पीएसबी २५ ग्रॅम + जिवाणुसंवर्धन २५ ग्रॅम (कपाशी व ज्वारी यांना ॲझेटोबॅक्टर व सोयाबीनच्या बियाण्यास रायझोबियम) प्रति किलो प्रमाणे बीजप्रक्रिया करून, बियाणे सावलीत वाळवून पेरणी करावी.
- खरीप पिके रोपावस्थेत असताना खंड पडल्यास डवरणी करून जमीन भुसभुशीत ठेवावी.
- सलग पिकाऐवजी सोयाबीन + तूर २:१ किंवा ४:२ ओळी या आंतरपीक पद्धतीचा अवलंब करावा.
- धानबांधीत चिखलणी करताना हेक्टरी ५० किलो प्रत्येकी नत्र, स्फुरद व पालाश द्यावे. (हेक्टरी युरिया ब्रिकेट्स ७० किलो- डीएपी ब्रिकेट्स १०० किलो द्यावे. गादीवाफ्यावर (नर्सरीत) तयार केलेली धानाची २१ ते २५ दिवसांची रोपे २० × १५ सेंमी. अंतरावर प्रत्येक चुडात २ ते ३ रोपे लावावीत.
- धान लावणीनंतर रोपांची मुळे चांगली रुजेपर्यंत बांधीत पाण्याची एक इंच पातळी ठेवावी.
- पावसाचे पाणी जागेवरच (मूलस्थानी) मुरविले, तर मातीची धूप कमी होते. तसेच, पावसाच्या पाण्याच्या निचऱ्याकरिता खरीप पिकांच्या पेरणीनंतर ३० दिवसांनी डवऱ्याच्या जानुकळास नारळी दोरी बांधून दर दोन ओळींनंतर सरी काढावी. जादा पाणी शेताच्या उताराच्या शेवटी शेततळ्यात गोळा करावे.
- आंब्याच्या केशर, दशहरी, आम्रपाली, पायरी, लंगडा जातींच्या तयार कलमांची ८ × ८ किंवा १० × १० मीटर अंतरावर १ × १ × १ मीटरचे खड्डे करून लागवड करावी.
- बरसई केळीची ५ × ५ फूट किंवा ठिबक सिंचन व्यवस्थेत ६ × ३ × ५ फूट जोडओळ पद्धतीने लागवड करावी. तलवारीच्या पात्याप्रमाणे पाने असलेले २ ते ३ महिन्यांचे निरोगी मुनवे निवडावेत.
- बागायती फळपिके- संत्रा, मोसंबी, चिकू तसेच कोरडवाहू फळपिके- पेरू, सीताफळ, चिंच, जांभूळ, आवळा यांची लागवड करावी.
- गॅलार्डिया, झेंडू, शेवंती, मोगरा, ग्लॅडिओलस या फुलझाडांची लागवड करावी.
- मिरची, टोमॅटो, वांगी, फुलकोबी या खरीप भाजीपाला पिकांची ४ ते ६ आठवडे वयाच्या रोपांची लागवड करावी.

कृषि विज्ञान केंद्र, जळगाव जामोद

अनिल गाभणे
कृषि विज्ञान केंद्र, जळगाव जामोद
जि. बुलढाणा

सातपुडा शिक्षण संस्थेच्या अंतर्गत जळगाव जामोद (जि. बुलडाणा) येथे जून १९९५ रोजी कृषि विज्ञान केंद्र सुरू झाले. केंद्राच्या कार्यक्षेत्रात संपूर्ण बुलडाणा जिल्हा असून, केंद्रात कृषि विस्तार, कृषि विद्या, फळबाग शास्त्र, पशुसंवर्धन, पीक संरक्षण, कृषि अभियांत्रिकी, गृहविज्ञान व संगणक या विषयांचे प्रशिक्षण, प्रात्यक्षिके व विस्ताराचे कार्य केले जाते.

ध्येय :

१) राज्यातील कृषि विद्यापीठे/प्रादेशिक संशोधन केंद्रातील विषय विशेषज्ञ यांच्या समन्वयाने शेतकऱ्यांच्या प्रत्यक्ष प्रक्षेत्रावर गरजेवर आधारित प्रथम रेषीय प्रात्यक्षिक, प्रक्षेत्र चाचणी राबवून त्याची पडताळणी व सुधारणा करून या तंत्रज्ञानाचा अहवाल तयार करून याचा उपयोग प्रदेशानुरूप चिरकाळ टिकणारी पीक पद्धती विकसित करणे.

२) 'काम करीत शिका' या तत्त्वावर भर देऊन संस्थात्मक अर्थसहाय्याच्या मदतीने स्वयंरोजगार निर्मिती करण्यासाठी ग्रामीण युवकांसाठी कृषि व संलग्न विषयावरील दीर्घकालीन व्यावसायिक प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे. उत्पादन व प्रतिक्रिया माहितीकरिता प्रथम रेषीय प्रात्यक्षिकाचे आयोजन करणे.

३) विस्तार अधिकारी व कर्मचारी यांना कृषि क्षेत्रातील उदयास येणारे नवीन प्रगत तंत्रज्ञान अवगत करून देण्याकरिता प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे.

राबविलेले कार्यक्रम

१) प्रशिक्षण : कृषि विज्ञान केंद्रामार्फत शेतकऱ्यांच्या गरजा व अडचणी यांवर त्यांच्याशी प्रत्यक्ष चर्चा करून निरनिराळ्या प्रकारचे प्रशिक्षण दर वर्षी आयोजीत करण्यात येतात. ही प्रशिक्षणे ग्रामीण शेतकरी, महिला, युवक-युवती तसेच कृषि विस्तार कार्यकर्ते यांच्यासाठी कृषि विज्ञान केंद्रावर व गावपातळीवर आयोजित करण्यात येतात. केंद्रामार्फत एप्रिल २०१४ ते मार्च २०१५ या कालावधीमध्ये ११५ प्रशिक्षणांतर्गत ३०१६७ प्रशिक्षणार्थींना प्रशिक्षण देण्यात आले. कौशल्य आधारित रोजगार निर्मिती होण्याच्या दृष्टीने ग्रामीण युवक व युवतींसाठी व्यावसायिक प्रशिक्षण देण्यात येते. कुक्कुटपालन, शेळीपालन, दुग्धव्यवसाय, रोपवाटिका व्यवस्थापन, सेंद्रिय खते निर्मिती, फळप्रक्रिया, शिवणकला इ. विषयांवर आत्तापर्यंत ६५० ग्रामीण युवक व युवतींना प्रशिक्षण देण्यात आले आहे. त्याअंतर्गत कुक्कुटपालन २५ युनिट, शेळीपालन १५, दुग्धव्यवसाय १० व शिवणकला २५ युनिट कार्यरत असून, त्यांनी स्वयंरोजगार निर्माण केलेला आहे.

२. चाचणी प्रयोग व पीक प्रात्यक्षिके : कृषि विद्यापीठातील प्रगत तंत्रज्ञान शेतकऱ्यांच्या बांधापर्यंत पोचविण्याच्या दृष्टीने केंद्रामार्फत दरवर्षी शेतकऱ्यांच्या गरजेवर आधारित प्रथम रेषीय प्रात्यक्षिकाचे आयोजन शेतकऱ्यांच्या शेतावर करण्यात येते. केंद्रांतर्गत मागील ५ वर्षांमध्ये ८९ प्रथम रेषीय पीक प्रात्यक्षिके घेण्यात आली असून त्यांत प्रामुख्याने कापूस, सोयाबीन, तूर, मूग, उडीद, मका, कांदा, टोमॅटो, केळी, संत्रा, हरभरा, गहू, विविध कृषि अवजारे, कुक्कुटपालन, शेळीपालन, दुग्धव्यवसाय, महिला आरोग्य, बालक आहार व महिला श्रम कमी करण्याची प्रात्यक्षिके आयोजित करण्यात आली आहेत.

३. इतर कृषि विस्तार कार्यक्रम : कृषि क्षेत्रातील प्रगत तंत्रज्ञान

शेतकरी, ग्रामीण यवक-युवती व विस्तार अधिकारी यांना प्रशिक्षण देताना कृषि विज्ञान केंद्राचे शास्त्रज्ञ.

जिल्ह्यातील शेतकऱ्यांपर्यंत पोचविण्याच्या दृष्टीने केंद्रामार्फत दरवर्षी शेतकरी मेळावा, जिल्हास्तरीय कृषि प्रदर्शन, कृषि तंत्रज्ञान सप्ताह, शेतकरी सहल, कृविके प्रक्षेत्र भेट, पीक दिवस, शिवार फेरी, निदान भेटी, पशू आरोग्य व लसीकरण शिबिर इ. विस्तार कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. तसेच प्रसिद्ध लेख, वर्तमानपत्र बातम्या, विविध घडीपत्रिका प्रकाशन, रेडिओ व टीव्हीद्वारे विविध तंत्रज्ञानाचे प्रसारण करण्यात येते.

केंद्राचे प्रमुख कार्य :

१. **एकात्मिक कीड व्यवस्थापन :** कापूस पिकावरील कीड व रोग व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने एकात्मिक कीड व्यवस्थापन या तंत्रज्ञानाचा प्रसार केंद्राद्वारे मागील १५ वर्षांपासून जिल्ह्यामध्ये करण्यात येत आहे. त्याअंतर्गत आत्तापर्यंत ५०० हेक्टर प्रक्षेत्रावर वरील तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिकाचे आयोजन करण्यात आले आहे. त्यामुळे शेतकऱ्यांमध्ये मित्र व शत्रू कीड ओळख जागृती निर्माण झाली असून पीक संरक्षण खर्चात बचत झाली आहे. या तंत्रज्ञानाच्या वापरामुळे २० ते २५ टक्के उत्पादनात वाढ झाल्याचे आढळून आले आहे.

२. **सेंद्रिय शेतीला प्रोत्साहन :** केंद्रामार्फत सेंद्रिय शेती प्रचार व प्रसार करण्याकरिता विविध उपक्रम राबविले जातात. यासाठी केंद्राने मागील तीन वर्षांपासून केंद्राच्या २ हेक्टर प्रक्षेत्रावर आदर्श सेंद्रिय शेती नमुना उभारला आहे. यामध्ये पिकांच्या विविध पीक पद्धती त्रिस्तरीय आंतरपीक पद्धती, मिश्रपीक पद्धती, हिरवळीचे पिके, जिवाणू, कंपोस्ट खतांचा वापर, जीवामृत, धनामृत, बीजामृत, गांडूळपाणी इ. चा वापर करण्यात येतो. तसेच केंद्राकडे कंपोस्ट, गांडूळ व कुक्कुटपालन युनिट असून त्याचा वापर सेंद्रिय शेती व प्रशिक्षणाकरिता करण्यात येतो.

३. **कोरडवाहू सीताफळ लागवड :** केंद्राने मागील १५ वर्षांपासून जिल्ह्यामध्ये कोरडवाहू सीताफळ लागवडीसाठी शेतकऱ्यांमध्ये जनजागृती होण्याच्या दृष्टीने विविध प्रशिक्षण, प्रात्यक्षिके, विस्तार, सीताफळ महोत्सव, राज्यस्तरीय सीताफळ परिषद इ. हाती घेण्यात आले आहेत. मागील १० वर्षांपासून सीताफळ रोपवाटिका तयार करण्यात आली असून, त्याअंतर्गत जिल्ह्यामध्ये २ लाख रोपे शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देण्यात आली आहेत. यामुळे जिल्ह्यात सीताफळ लागवड १६४ हेक्टरवरून ९२५ हेक्टरपर्यंत वाढ झाली असून उत्पादकताही २.५ मे.टनांवरून ५ मे.टन वाढली आहे.

४. **स्वयंसहाय्यता महिला बचत गट :** महिला सक्षमीकरणाच्या उद्देशाने कृषि विज्ञान केंद्राने नाबार्ड योजनेअंतर्गत १०० स्वयंसहायता महिला बचत गट तयार केले आहेत. त्याअंतर्गत आत्तापर्यंत जवळपास २५ गटांनी विविध प्रकारचे स्वयंरोजगार निर्माण केले आहेत. त्यात प्रामुख्याने शेती व्यवसाय, शेळीपालन, दुग्धव्यवसाय, फळप्रक्रिया, सफेद मुसळी प्रक्रिया इ. व्यवसाय सुरू केलेले आहेत. त्यामधून बचत गटांना दरवर्षी ७० हजार ते रु.२ लाखांपर्यंत नफा मिळत आहे.

५. **कृषि अवजारांचा प्रसार :** मजुरांची कमतरता लक्षात घेता केंद्राने शेतीद्वारे आधुनिक कृषि अलजारांचा प्रसार व प्रचार करण्यात येत आहे. केंद्राकडे 'बीबीएफ' पेरणी यंत्र, कॉटन स्लॅशर, बेड मेकर, विविध पीक पेरणी यंत्रे इ. प्रात्यक्षिके शेतकऱ्यांच्या शेतावर घेण्यात येत आहेत. यामुळे शेतकऱ्यांमध्ये कृषि अवजारांविषयी जागृती निर्माण होऊन जवळपास ८ शेतकऱ्यांनी कॉटन स्लॅशर यंत्र घेऊन स्वयंरोजगार निर्माण केला आहे. मागील वर्षी जवळपास १७०० हेक्टर क्षेत्रावर कॉटन स्लॅशरचा वापर करण्यात आला आहे. तसेच, शेतकऱ्यांकडून 'बीबीएफ' पेरणी यंत्राचा वापर जवळपास २०० हेक्टर क्षेत्रावर पेरणीसाठी करण्यात आला आहे.

६. **माती व पाणी परीक्षण :** जमिनीचे आरोग्य सुधारणा व रासायनिक खताचा संतुलित वापर होण्याच्या दृष्टीने केंद्राने २००५ मध्ये माती व पाणी परीक्षण प्रयोगशाळेची उभारणी केली आहे, तर २०१२ मध्ये फिरती माती परीक्षण प्रयोगशाळा सुरू करण्यात आली आहे. केंद्राने आत्तापर्यंत १६ हजार ३७१ माती व पाणी नमुन्यांचे परीक्षण केलेले आहे. त्यासोबतच १५ हजार शेतकऱ्यांना त्यांची जमिनीची आरोग्य पत्रिका देण्यात आली आहे.

७. **शेतकरी सुविधा केंद्र :** शेतकऱ्यांसाठी कृषि निविष्ठा व महिला बचत गटांनी उत्पादित केलेल्या मालाचा प्रचार व प्रसार होण्याच्या दृष्टीने केंद्राने शेतकरी सुविधा केंद्राची उभारणी केलेली आहे. यामध्ये केंद्रामार्फत शेतकऱ्यांना नवीन संशोधित बियाणे, रोपे, कलमे व विविध जिवाणू खते उपलब्ध करून दिली जातात.

८. **किसान मोबाईल संदेश सेवा :** केंद्राने जुलै २०१० मध्ये मराठी भाषेतून किसान मोबाईल संदेश सेवा सुरू केली आहे. आत्तापर्यंत केंद्राने गरजेवर आधारित ४३,८५८ संदेश शेतकऱ्यांना पाठविले आहेत.

९. **अॅझोला व हायड्रोफोनिक्स चारा तंत्रज्ञान :** जनावरांना पूरक पशुखाद्य मिळण्यासाठी केंद्राने मागील दोन वर्षांपासून अॅझोला व हायड्रोफोनिक्स चारा लागवड तंत्रज्ञानाचा प्रसार केला आहे. याअंतर्गत शेतकऱ्यांनी २५ अॅझोला युनिटची उभारणी केली आहे. केंद्रामध्ये सीताफळ, संत्रा, मोसंबी, लिंबू, पेरू या फळझाडांच्या विविध जातींच्या तसेच भाजीपाला पिकांची रोपे उपलब्ध आहेत.

संपर्क : ९५२७५६८७८८

डॉ. सुधीरकुमार गोयल यांना भावपूर्ण निरोप

निवृत्तीनिमित्त पुण्यात समारंभ

राज्याचे अपर मुख्य सचिव, (कृषि व पणन) डॉ. सुधीरकुमार गोयल दि. ३० जून २०१५ रोजी सेवानिवृत्त झाले. कृषी आयुक्तालयात त्यांना नुकताच भावपूर्ण निरोप देण्यात आला. कृषी आयुक्त श्री. विकास देशमुख यांच्या हस्ते डॉ. गोयल यांना शाल, श्रीफळ, स्मृतिचिन्ह व पुष्पगुच्छ देण्यात आले. ''डॉ. गोयल यांचे व्यक्तिमत्व अभ्यासू, हुशार, नि:स्पृह आणि पारदर्शक आहे. त्यांच्या कारकिर्दीत राज्याच्या कृषी विभागाला राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय पातळीवर लौकिक मिळाला. शेतकऱ्यांच्या हितासाठी झटणारे डॉ. गोयल यांनी सुरू केलेले उपक्रम अधिक वृद्धिंगत होतील व शेतकऱ्यांना पूरक ठरतील अशी व्यवस्था भविष्यात निर्माण व्हावी अशी अपेक्षा श्री. देशमुख यांनी व्यक्त केली.

या निरोप समारंभास कृषी संचालक डॉ. सुदाम अडसूळ, श्री. कृ. वि. देशमुख, श्री. सुरेश अंबुलगेकर, डॉ. सुभाष जाधव, डॉ. मधुकर धाग तसेच कृषी सहसंचालक, अधीक्षक कृषी अधिकारी, कृषी उपसंचालक, तंत्र अधिकारी, कृषी अधिकारी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

सन्मानाला उत्तर देताना डॉ. गोयल म्हणाले की, ''राज्याचे माजी कृषी सचिव श्री. उमेशचंद्र सरंगी हे आपले आदर्श आहेत. केवळ सांघिक भावनेमुळे व कृषी संचालकांपासून ते कृषी सहाय्यकापर्यंत सर्वांच्या सहकार्यामुळेच कृषी विभागात चांगले काम करता आले.''

डॉ. गोयल यांच्याविषयी श्री. कृ. वि. देशमुख, गोविंद हांडे, डॉ. राम लोकरे, डॉ. मेघना केळकर, श्री. दिलीप झेंडे, विनयकुमार आवटे, श्री. प्रल्हाद पोकळे, डॉ. मधुकर धाग, आदींनी मनोगत व्यक्त केले. अधीक्षक कृषी अधिकारी विनयकुमार आवटे यांनी सूत्रसंचालन व आभार मानले.

डॉ. गोयल १९८२ मध्ये भारतीय प्रशासकीय सेवेत दाखल झाले. सहाय्यक जिल्हाधिकारी, नाशिक या ठिकाणापासून त्यांची प्रशासकीय सेवा सुरु झाली. त्यानंतर याच पदावर धुळे येथे, मुख्य कार्यकारी अधिकारी जि.प. जालना, संचालक महाराष्ट्र ऊर्जा विकास संस्था, जिल्हाधिकारी नांदेड, उपसचिव गृहविभाग, आयुक्त सोलापूर महानगरपालिका, आयुक्त कृषी, आयुक्त सहकार, जमाबंदी आयुक्त, महासंचालक यशदा, विभागीय आयुक्त अमरावती, प्रधानसचिव (सहकार व पणन) प्रधान सचिव (कृषी) व अप्पर मुख्य सचिव (कृषी) म्हणून विविध पदांवर काम केले. त्यांच्या नेतृत्वाखाली कृषी विभागाची एक खिडकी, ॲग्रो-ॲडव्हान्टेज महाराष्ट्र, कृषिसप्तक, महापीक अभियान तसेच कृषी वसंत हे देशातील सर्वांत मोठे कृषी प्रदर्शन असे अनेक उपक्रम यशस्वी झाले.

कृषी विभागात प्रदीर्घ सेवा

कृषी आयुक्त म्हणून १९९७ ते २००० व पुन्हा २००२ ते २००६ असे जवळपास ७ ते ८ वर्ष व प्रधानसचिव, अपर मुख्य सचिव म्हणून २०११ पासून २०१५ सेवानिवृत्ती पर्यंत म्हणजे ४ वर्ष असे एकूण १२ वर्ष त्यांनी कृषी विभागाचे प्रशासकीय नेतृत्व केले.